

อยุธยา : ศูนย์กลางของโลกคนไทย

ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรของคนไทยหลายอาณาจักรได้เกิดขึ้น เช่น สุโขทัย เชียงใหม่ หลวงพระบาง และอยุธยา แต่ละอาณาจักรพยายามแก่งแย่งชิงดีกันในการขยายดินแดนและแผ่อำนาจของตนออกไปให้กว้างที่สุดเท่าที่สามารถ ทั้งนี้เพื่อเกียรติภูมิและความมั่นคงของอาณาจักร ในบรรดาอาณาจักรของคนไทยทั้งหลาย อยุธยาเป็นอาณาจักรที่เกิดขึ้นทีหลัง ในขณะที่อาณาจักรคนไทยอื่นๆ มีความเจริญรุ่งเรืองกว่าในหลายๆ ด้าน แต่ที่น่าสนใจคือเวลาต่อมาไม่นานนัก อยุธยากลับกลายเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจ มีความรุ่งเรืองยิ่งกว่าอาณาจักรอื่นๆ ของคนไทย และเป็นศูนย์กลางของโลกคนไทยตลอดสี่ร้อยกว่าปี ทั้งนี้เนื่องจากอยุธยามีปัจจัยสำคัญหลายอย่างที่จะช่วยอำนวยให้เป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งรุ่งเรือง และมีอำนาจค่อนข้างจะมากที่สุดในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันและดินแดนใกล้เคียง

สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ดี เป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่ช่วยเอื้อให้อยุธยามีอำนาจมั่นคง เพราะอาณาจักรอยุธยาตั้งอยู่ในบริเวณที่ลุ่มอันเกิดจากแม่น้ำ ๓ สายไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี สภาพแวดล้อมเช่นนี้ทำให้อยุธยามีที่ลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกได้เป็นอย่างดี และทำให้อยุธยามีลักษณะคล้ายเป็นเกาะเกาะหนึ่ง เนื่องจากล้อมรอบด้วยแม่น้ำเกือบทุกด้านอยู่แล้ว เพียงแต่ขุดคูขื่อหน้า เชื่อมแม่น้ำเหล่านั้นก็จะได้ปราการธรรมชาติที่ช่วยป้องกันการโจมตีของข้าศึกได้ดี เพราะอยู่ในระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี น้ำจะหลากท่วมรอบกรุงศรีอยุธยาเป็นพื้นที่กว้างมาก ทำให้การเดินทางของคนและสัตว์พาหนะลำบากมาก สภาพเช่นนี้ช่วยให้อยุธยารอดพ้นจากการโจมตีของศัตรู เช่น พม่า ได้หลายครั้ง

เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ลึกเข้าไปในดินแดนดินไม่ใกล้ปากน้ำนัก แต่ก็ไม่ไกลจากปากน้ำจนเกินไป ลักษณะเช่นนี้เป็นประโยชน์อย่างมากแก่อำนาจจักร เพราะทำให้สามารถติดต่อค้าขายทางเรือกับชาวต่างชาติได้สะดวก และ

ไม่ถูกโจมตีจากข้าศึกโดยทางเรือได้อย่างง่ายดายเช่นกัน ด้วยเหตุนี้อยุธยาจึงมีสภาพเป็น
พ่อค้าคนกลางในการติดต่อค้าขายระหว่างอาณาจักรที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน อยู่เหนือ
อยุธยา เช่น สุโขทัยกับพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าในแถบนี้หรืออยุธยาเป็นพ่อค้าคนกลาง
ติดต่อค้าขายระหว่างพ่อค้าจีน ญี่ปุ่น กับพวกพ่อค้าชาติตะวันตกดังนั้นอยุธยาจึงเป็น
ศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ก่อให้เกิดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างมาก และทำให้อยุธยา
มีโอกาสในการรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ รวมทั้งอาวุธที่ทันสมัยซึ่งชาวต่างชาตินำเข้ามา
ได้เร็วกว่าอาณาจักรอื่น ๆ ในแถบนี้ จึงทำให้อยุธยากลายเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจมาก
ลักษณะการเมืองของอาณาจักรอยุธยาที่เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ควรพิจารณา

พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนาอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ สมัยของพระเจ้าอู่ทอง
เป็นสมัยที่ต้องเร่งรัดในการสร้างเสริมกำลังของอยุธยาให้เข้มแข็ง เนื่องจากอยุธยาอยู่ท่ามกลางอาณาจักร
ที่รุ่งเรืองมาก่อนอยุธยา เช่น ทางเหนือเป็นอาณาจักรสุโขทัย ทางตะวันออกเป็น อาณาจักร
เขมร ทางใต้เป็นเขตแดนประเทศราชของสุโขทัย ทางตะวันตกเป็นของมอญซึ่งเป็นอิสระจาก
สุโขทัย การเมืองของอยุธยาในสมัยต้น ๆ หลังจากการสวรรคตของพระเจ้าอู่ทอง เป็นการแย่งชิง
อำนาจทางการเมือง ระหว่างคน ๒ กลุ่ม คือ ราชวงศ์อู่ทอง กับราชวงศ์สุพรรณบุรี ทั้งสอง
ราชวงศ์มีนโยบายทางการเมืองต่างกันที่จะเห็นได้จากสมัยที่พวกราชวงศ์อู่ทองครองอำนาจ อยุธยา
จะเป็นมิตรกับสุโขทัย แต่จะพยายามแผ่อำนาจไปทางตะวันออก ซึ่งเป็นอาณาจักรเขมร อาจเป็น
เพราะว่าพระเจ้าอู่ทองคงจะใกล้ชิดกับพวกเขมรทั้งในทางสายเลือดและการแต่งงาน^๒ ดังนั้น พวก
ราชวงศ์อู่ทองจึงมีความเคยชินกับวัฒนธรรมทางไถ่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเมื่อมีอำนาจจึงพยายาม
ขยายอำนาจเข้าไปในอาณาจักรเขมรมากกว่าไปทางเหนือ ส่วนพวกราชวงศ์สุพรรณบุรีนั้น มี
นโยบายที่จะรวมเอาสุโขทัยเข้าไว้ในอยุธยาให้ได้ ดังจะเห็นจากสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑
(ขุนหลวงพะงั่ว) ที่ได้สุโขทัย และปกครองในฐานะประเทศราช โดยใช้วิธีแบ่งแยกเพื่อปกครอง
คือแบ่งสุโขทัยเป็น ๒ ภาค เพื่อคัดค้านกำลังและสะดวกในการปกครอง^๓ ต่อมาเมื่ออยุธยาได้อาณาจักร
เขมรแล้ว ก็หันมารวมสุโขทัยเข้ากับอยุธยาอย่างจริงจัง และสามารถรวมสุโขทัยเข้ากับอยุธยา
ได้อย่างแน่นแฟ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยทรงใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น

๒. คำเนียร เจริญกุล เดิมที่อ้างแล้ว

๓. รอง ศยามานนท์ ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕

ทรงผนวชที่วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก เป็นเวลา ๘ เดือน ทรงโปรดให้ประมุขนักราษฎร์แต่ง “มหาชาติคำหลวง”^๔ เป็นเหตุให้ชาวสุโขทัยเลื่อมใสในพระองค์ ดังคนนั้นมา อวยุทธาก็คือที่ยอม รับว่าเป็นเวทีการเมืองของโลกคนไทย แม้วงศ์สุพรรณบุรีสิ้นไปแล้วก็ตาม

ในรูปการปกครองของอยุธยาเป็นไปอย่างสลับซับซ้อนมากกว่าสุโขทัย เนื่องจากอยุธยาตั้ง อยู่ในบริเวณที่เป็นแหล่งสะสมอารยธรรมหลายสมัย เช่น สมัยทวารวดี สมัยเขมรมีอำนาจ (นคร วัต และ นครธม) และมีอารยธรรมของอินเดียปะปนอยู่ด้วย ดังนั้น เมื่ออยุธยาเป็นอาณาจักร ใหม่ในแถบนี้ย่อมจะรับอารยธรรมเหล่านั้นมาใช้ ทำให้อยุธยามีการใช้ทาสตามประเพณีเขมร^๕ และทำให้กษัตริย์อยุธยาเปลี่ยนฐานะจากมุนษยราชขึ้นเป็นเทวราช โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบ พิธียกฐานะกษัตริย์ตามลัทธิความเชื่อของอินเดีย^๖ ด้วยเหตุนี้ทำให้ลักษณะการปกครองของอยุธยา เป็นระบบবাদกับนาย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทวราช มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ซึ่งคน ธรรมดาไม่อยู่ในฐานะที่จะขัดแย้งหรือวิจารณ์ หรือแม้จะออกความคิดเห็นในทางใดทางหนึ่ง ก็จะไม่เห็น จากบันทึกของ นิโกลาส์ แกรแวส ที่เข้ามาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้บันทึกไว้ว่า “ไม่มีรัฐใด ในชมพูทวีป (ทางอินเดีย) ที่จะเป็นราชาธิปไตยเท่าประเทศสยาม พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงครองราชย์ มาจนกระทั่งถึงองค์ปัจจุบันนี้ได้รับการยกย่องพระเกียรติเสมอด้วยพระผู้เป็นเจ้าทีเดียว.....เสรีภาพ ของบุคคลในยุโรปในอันที่จะกล่าวขวัญถึงเจ้านายและความประพฤติของพระองค์ได้อย่างอิสระนั้น ใน ประเทศนี้ถือว่าการประทุษร้ายต่อแผ่นดิน”^๗

การปกครองของอยุธยาในตอนแรก ๆ เป็นแบบเดียวกับสุโขทัยเมื่อเป็นราชธานี คือราชธานี อยู่กลางมีเมืองหน้าด่าน ๔ ทิศ ล้อมราชธานีอันได้แก่ ทิศเหนือจตุลบุรี ทิศตะวันออกจตุรนครนายก ทิศใต้จตุรพระประแดง ทิศตะวันตกจตุรสุพรรณบุรี ระยะทางไปมาระหว่างเมืองหน้าด่านกับราชธานี กินเวลาภายใน ๒ วัน^๘ ส่วนหัวเมืองชั้นนอกออกไปก็ให้ปกครองกันเอง แต่ต้องส่งส่วยแก่ราชธานี ตามที่กำหนด หรือราชธานีอาจส่งคนไปปกครองตามความเหมาะสม

๔. รอง ศยามานนท์ เล่มที่อ้างแล้ว

๕. สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานภาพ “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ”, วิชาพื้นฐานอารยธรรม ไทย, มธ., ๒๕๑๔

๖. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช “สังคมสมัยอยุธยา”, วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย, มธ., ๒๕๑๔

๗. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล) ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, ๒๕๑๖

๘. สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานภาพ เล่มที่อ้างแล้ว

ในราชธานีนับเป็นการปกครองเป็น ๔ ส่วน เรียกว่า จตุสดมภ์ ได้แก่ เวียง วัง คลัง และ
นา ทำหน้าที่ต่างกันไป จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้มีการตั้งระบอบศักดินา และ
ปรับปรุงการปกครอง โดยแบ่งเป็นฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน โดยมีสมุหนายกเป็นผู้ควบคุมข้าราชการ
การแต่ละฝ่ายในราชอาณาจักร ทั้งเพื่อบริการและเพื่อบริการรวมอำนาจขึ้นต่อต้านพระมหากษัตริย์ และเป็น
การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง คือราชธานี ส่วนตำแหน่งจตุสดมภ์ก็มีการเปลี่ยนแปลงจากขุนเมือง
เป็นพระชนครบาล ขุนวังเป็นพระธรรมราชาธิราช ขุนคลังเป็นพระโกษาธิบดี และขุนนาเป็นพระ
เกษตรราชาธิราช ทั้งหมดขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์แบบแผนการปกครองของอยุธยาเป็นแบบผสม
ระหว่างแบบสุโขทัยกับแบบเขมร ต่อมาได้รับการปรับปรุงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตลอดมา
และได้ใช้เป็นหลักปกครองประเทศสยามสืบมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แม้จะมีการแก้ไขต่อมาในบาง
สมัยก็เป็นส่วนย่อย แต่หลักใหญ่ยังคงไว้

ปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างอำนาจแก่อยุธยาที่สำคัญอีกอย่าง คือ กำลังคน คนเป็น
ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของรัฐในสมัยโบราณ การคุมกำลังคนไว้ได้มั่นคงจึงเป็นนโยบายสำคัญยิ่ง
สิ่งหนึ่งของรัฐ เนื่องจากอยุธยามีสภาพภูมิศาสตร์ที่ดี และอยู่ในบริเวณที่เป็นแหล่งสะสมอารยธรรม
หลายสมัยทำให้มีคนมากพอสมควรเมื่อแรกตั้งอาณาจักร จึงทำให้อยุธยามีมาตรการในการคุม
กำลังคนไว้เพื่อเป็นไพร่พลอย่างเคร่งครัดยิ่งกว่าสุโขทัยซึ่งจะมีระบบการค้าเสรี ไม่มีการเก็บภาษี
ใดๆ ดังปรากฏจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง อาจจะเป็นเพราะสุโขทัยต้องการจูงใจคนให้เข้าไปสู่
อาณาจักรตนเพื่อเป็นกำลังไพร่พลก็ได้ ความเคร่งครัดในการคุมกำลังคนของอยุธยาในระยะต้นๆ
ปรากฏออกมาในรูปของระบบไพร่ การตั้งกรมพระสุรัสวดีออกไปสักเลก ทำบัญชีหางว่าว สำนวน
สำมะโนครัว เพื่อคัดเลือกชายฉกรรจ์มาเป็นไพร่สม (อายุ ๑๔-๑๙ ปี) ทำให้ได้ไพร่หลวงครบถ้วน
ยิ่งกว่าเมื่อยังไม่มีการออกสำนวนสำมะโนครัว ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ.ศ. ๒๐๗๐ มีการ
ออกกฎหมายห้ามบุคคลโยกย้ายภูมิลำเนา^{๙๐} เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสมัยนั้นอยุธยาต้องทำศึก
สงครามบ่อยๆ และมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง (เพราะยังไม่มีการค้ากับต่างชาติ) ดังนั้นรัฐจึงต้อง
การกำลังคนมาก จึงต้องคุมอย่างเข้มงวด

การคุมกำลังคนของอยุธยามีหลักว่า "ชายไทยทุกคนไม่ว่าอยู่ในฐานะชั้นใด หรือสกุลใด
ต้องเป็นทหารทุกคน"^{๙๑} ยกเว้นนักบวชทุกศาสนา ชาวต่างประเทศที่ไปมาค้าขาย (แต่ลูกที่เกิด

๙๐. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมราชานุภาพ เสด็จสวรรคตแล้ว

๙๑. พระสุพรรณิการ์ "ฐานันดรไพร่" วิทยานิพนธ์การอารยธรรมไทย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๔)

๙๒. กวีนิพนธ์ เสด็จสวรรคตแล้ว

ในไทย ต้องถือเป็นคนไทย) และพวกทาส (เสียเงินแทน) หน้าที่ของชายฉกรรจ์ คือ เมื่ออายุ ๑๘ ปี ต้องขึ้นทะเบียนเป็นไพร่สม ให้มุลนายใช้สอย เมื่ออายุ ๒๐ ปี ไปเป็นไพร่หลวง จนถึงอายุ ๖๐ ปี จึงพ้นราชการ หรือเมื่อมีลูกชาย ๓ คน มารับราชการแทนก็พ้นราชการได้ ชายฉกรรจ์ที่มีอายุครบ ไม่มาขึ้นทะเบียน เรียกว่า “คนข้อมือขาว” จะต้องมีความผิด^{๑๒} ในเวลาปกติไพร่หลวงต้องเข้าเฝ้า ประจําการปีละ ๖ เดือน โดยไม่มีเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนใดๆ ทอแบน ต้องเตรียมเสบียงมากินเอง และ ชายฉกรรจ์แต่ละคนต้องเข้าสังกัดกรมใดกรมหนึ่ง จากกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่อยุธยาใช้ในการคุมกำลัง คนทำให้อยุธยาได้กำลังไพร่พลมากเป็นการส่งเสริมให้อาณาจักรมีความมั่นคงและมีอำนาจ

ส่วนในด้านเศรษฐกิจของอยุธยา^{๑๓} เนื่องจากอยุธยาตั้งอยู่ในบริเวณที่ลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้การเพาะปลูก อันเป็นอาชีพหลักของสามัญชนเป็นไปด้วยดี (เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาล) อาชีพรองลงมาคือการประมง การค้าขายมีเล็กน้อย ในสมัยต้นอยุธยา รายได้ส่วนใหญ่ของรัฐได้จาก ขนชั้นขาวนา ซึ่งต้องถูกรัฐเกณฑ์แรงงานไปใช้ โดยไม่มีสิ่งตอบแทน และยังต้องแบ่งผลผลิตจากการประกอบอาชีพของตนให้แก่รัฐ ในรูปของอากรต่างๆ มากน้อยตามส่วนที่กรรมนาประเมิณผลผลิต ได้ ทั้งนี้เพราะกษัตริย์และขุนนางไม่มีรายได้จากผลผลิตโดยตรงของตน ดังนั้น ถ้าปีใดเกิดน้ำท่วม หรือฝนแล้ง หรือปีใดเกิดศึกสงคราม ชายฉกรรจ์ต้องไปรบ เนื่องจากสมัยนั้นไม่มีทหารประจําการ ผลผลิตจากการเพาะปลูกของสามัญชนลดลง รัฐก็ย่อมได้รับผลกระทบด้วยอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ฐานะทางเศรษฐกิจของอยุธยาในสมัยแรก ๆ จึงไม่มั่นคงเหมือนกับอยุธยาสมัยกลางที่มีการติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศ

ต่อมาเมื่ออยุธยามีการติดต่อกับค้าขายกับพวกต่างชาติมากขึ้นในตอนกลางสมัยอยุธยา ทำให้เศรษฐกิจของรัฐดีขึ้น กษัตริย์และขุนนางมีรายได้มากขึ้น ซึ่งเมื่อการค้าขายขยายตัว มีการผูกขาดสินค้า โดยพระคลังสินค้าเป็นตัวกลางค้าขายกับพ่อค้าต่างชาติ อยุธยาก็ยังมีความร่ำรวยทางเศรษฐกิจมากขึ้น อยุธยาก็กลายเป็นเมืองท่า แลกเปลี่ยนสินค้า แลกเปลี่ยนเงินตรา และให้กู้ยืมเงิน เมื่ออยุธยามีความมั่งคั่งมากขึ้น รายจ่ายของรัฐก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยการใช้จ่ายในการสร้างสิ่งก่อสร้างใหญ่โต เช่น วัด ปราสาทราชวัง และใช้จ่ายในการทำสงครามบ้าง จ้างทหารต่างชาติมาประจําการแทนการเกณฑ์แรงงานไพร่อย่างแต่ก่อน โดยเกณฑ์แรงงานไพร่น้อยลง แล้วให้ส่งส่วยเป็นเงิน หรือสิ่งของที่รัฐต้องการมาแทน ทั้งนี้เพื่อให้สามัญชนมีเวลาประกอบอาชีพส่วนตัวมากขึ้น เป็นการให้รายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็ช่วยให้เศรษฐกิจของรัฐมั่นคงยิ่งขึ้น การค้าขายด้วย

กว้างออกไป ก็จะได้เห็นจากปลายสมัยอยุธยา ตลาดข้าวของไทยขยายตัวมากขึ้น มีเรือสำเภามาไทย
ปีละหลายลำเพื่อขนข้าวไปจีน นับว่าอยุธยาได้อาศัยการค้ากับต่างประเทศเป็นรากฐานสำคัญอันหนึ่ง
ในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจให้เกิดแก่อาณาจักร

จากปัจจัยต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นความได้เปรียบของอาณาจักรอยุธยาที่มีเหนืออาณาจักร
คนไทยทั้งหลาย ประกอบกับเมื่ออยุธยาสถาปนาเป็นราชธานีนั้นเป็นระยะเวลาที่อาณาจักรคน
ไทยอื่น ๆ กำลังอ่อนแอลง เช่น สุโขทัยกับเชียงใหม่กำลังเสื่อมทรุดโทรม ทำให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจ
ทางเหนือให้น้อยลง อยุธยาจึงมีโอกาสรุ่งเรืองสร้างความมั่นคงให้แก่อาณาจักรของตนได้ และมี
โอกาสในการเลือกรับสิ่งที่เหมาะสมกับความต้องการในการสร้างอาณาจักรจากแหล่งสะสมอารยธรรม
แถบนี้มาใช้ได้โดยไม่ต้องคิดสร้างขึ้นเอง เพียงนำมาปรับปรุงเท่านั้น ด้วยความเหมาะสมในหลายๆ
ด้านของอาณาจักรอยุธยา จึงทำให้อยุธยากลายเป็นอาณาจักรที่มั่นคงมีอำนาจมาก และกลายเป็น
ศูนย์กลางของโลกคนไทยที่ยืนนานกว่า ๔ ศตวรรษ

หวางทอง ฤๅษ๑ดา
นักศึกษาคณะศิลปศาสตร๑
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร๑

ประวัติศาสตร์ และ ปรัชญาของตะวันตก

โดยทั่วไปการเรียนประวัติศาสตร์ในบ้านเรา มักจะไม่ค่อยได้กล่าวถึงปรัชญาหรือวิธีการของประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่มักจะเรียนในรูปของลำดับเหตุการณ์ หรือไม่ก็มีการวิเคราะห์วิจารณ์บ้างเล็กน้อย ดังนั้นเราจึงไม่ค่อยจะได้พูดถึงประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่าเรียนไปทำไม เรียนเพื่ออะไร และประวัติศาสตร์อื่น ๆ มีจุดประสงค์อย่างไร ทำให้ถึงเขียนออกมาอย่างนั้น ดังนั้นในบทความนี้จึงเป็นการพยายามเขียนเกี่ยวกับปรัชญาประวัติศาสตร์ของฝรั่ง ทั้งนี้เพื่อจะช่วยประกอบแนวความคิดการเรียนของเราในประเทศไทยบทความนี้เก็บใจความส่วนใหญ่มาจากบทความของ Hans Meyerhoff เรื่อง “History and Philosophy” ซึ่งพิมพ์อยู่ในหนังสือ *The Philosophy of History in Our Time*, (Doubleday Anchor : Garden City, New York, 1959)

ผู้เขียนกล่าวว่าวิชาประวัติศาสตร์นั้นเป็นศิลป์มากกว่าที่จะเป็นศาสตร์ เป็นวิชาที่เก่าแก่โบราณที่สุดวิชาหนึ่ง ในสมัยอดีตวิชาประวัติศาสตร์มักไม่มีการใช้วิชาปรัชญาเข้ามาช่วยเท่าไร แต่ก็มักเขียนบางคนเช่น Herodotus หรือ Plato ที่พยายามวางแนวปรัชญาไว้ว่าประวัติศาสตร์นั้นเป็นเสมือนกงล้อที่หมุนรอบ กลับไปกลับมาเป็นวัฏจักร ซึ่งก็กลายเป็นแนวทางการศึกษาและการเขียนประวัติศาสตร์ที่เราเห็นได้จากงานเรื่อง *Peloponnesian War* ของ Thucydides หรือเรื่อง *Rome's Conquest of the Ancient World* ของ Polybius รวมความแล้วพวกกรีกเหล่านี้ก็ได้คาดคะเนและวางรากฐานปรัชญาความคิดของประวัติศาสตร์ไว้แล้ว และเป็นการมองประวัติศาสตร์ในรูปของความเปลี่ยนแปลงเป็นรูปวงกลม เป็นวงล้อ เป็นต้น

ปรัชญาประวัติศาสตร์มาเริ่มจริงจังด้วยอิทธิพลของชาวยิวและคริสตศาสนา ชาวยิวได้สร้างความสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้แก่โลกตะวันตก คือมีจุดหมายแน่นอนว่าหนึ่ง ใช้อิทธิพลศาสนาและความเชื่อในการมองประวัติศาสตร์ สอง ศึกษาประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะเข้าใจเจตน์เจานงของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นพระผู้เป็นเจ้าหรือพระเยซูจึงมีความหมายสำคัญในการเป็นรากฐานของการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวยิวและพวกคริสตศาสนา

ในสมัยปลาย ๆ ของอาณาจักรโรมัน ได้มีการใช้ศาสนาเป็นตัวกำหนดเครื่องมองเครื่องตีความ อย่างเช่นงานของเซนต์ออกัสติน (St. Augustine) เรื่อง *The City of God* ประวัติศาสตร์แบบมองจากทัศนะรากฐานที่ว่าโลกนี้พระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นมา เป็นโลกของประวัติศาสตร์ที่กล่าวคลุมถึงมนุษย์ทั้งโลก เป็นประวัติศาสตร์ “สากล” ไม่ใช่ประวัติศาสตร์เล็ก ๆ ของท้องถิ่น หรือของสังคมเล็ก ๆ เช่นชาติ (ซึ่งเป็นลักษณะของประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิมของกรีกและโรมันโบราณ ก่อนหันไปนับถือคริสตศาสนา) ดังนั้นประวัติศาสตร์แบบมีพระผู้เป็นเจ้า จะมี การเริ่มต้น การพัฒนา จุดจบ พุดง่าย ๆ ก็คือ ประวัติศาสตร์แบบนี้จะมีการเริ่มต้นหรือจุดกำเนิด เมื่อกำเนิดขึ้นมาแล้วก็มีเป้าหมาย มีความเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จากจุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดจบ เป็นประวัติศาสตร์ที่มีขบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นเส้นตรง (linear procession) ต่างกับของกรีกที่เป็นวงกลมหรือวงล้อ (spirals)

นอกจากนี้ประวัติศาสตร์แบบยิวหรือแบบคริสตศาสนายังอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันหนึ่งอีกด้วย กล่าวคือประวัติศาสตร์มิใช่เหตุการณ์อันหนึ่ง แล้วเกิดด้วยเหตุการณ์อีกอันหนึ่ง แต่เป็นขบวนการต่อเนื่องกันที่เกิดอยู่ภายใต้กฎบังคับ มิได้เกิดลอย ๆ และกฎบังคับนั้นก็คือเจตน์เจานงของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นฉากต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ “สากล” แบบนี้ ก็คือ เริ่มต้นด้วยสวรรค์ ตามมาด้วยความล้มเหลวของมนุษย์ ตามมาด้วยกำเนิดของพระเยซู และจบลงด้วยการไถ่โทษของพระผู้เป็นเจ้า พุดง่าย ๆ ก็คือ เป็นประวัติศาสตร์ที่เริ่มต้นจากพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งสร้างโลกและมนุษย์ ต่อมามนุษย์เหลวแหลก พระเยซูต้องมาเกิดช่วยชี้แนวทางและผลที่สุดมนุษย์ก็จะได้รับการไถ่โทษ กลับไปหาพระเจ้า ฉะนั้นในงานเขียนของเซนต์ออกัสตินจึงกล่าวถึงกำเนิดและความล่มจม (Rise and Fall) ของอาณาจักรต่าง ๆ คือ อัสซีเรีย เปอร์เซีย มาซิโดเนีย และ โรม

โรมนั้นถือได้ว่าเป็นอาณาจักร “สากล” แห่งแรก การล่มจมของโรมจึงถูกมองเป็นเหตุการณ์ที่สนับสนุนทฤษฎีประวัติศาสตร์แบบคริสตศาสนา โรมถูกมองว่าเป็นอาณาจักร “สากล” ขนมาก็เพราะเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางศาสนา ซึ่งกลายเป็นว่าสมตามคำทำนายของพวกยิวที่ว่าจะมี City of God การที่โรมล่มจมลงก็มีการอธิบายว่าเพื่อเป็นผลของชัยชนะของศาสนา และมนุษย์ก็จะหลุดพ้น

มีชีวิตนิรันดร์กับพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นจุดหมายปลายทางของประวัติศาสตร์คือ สถานะสุดท้ายของมนุษย์ที่จะได้กลับไปอยู่ร่วมกับพระผู้เป็นเจ้า เป็นสถานภาพที่จะอยู่นอกเหนือประวัติศาสตร์ (beyond history) ถ้าจะเอาคำพูดของนักประวัติศาสตร์ปัจจุบันข้อนี้ คือ อาร์โนลด์ ทอยน์บี (Arnold J. Toynbee) มา ก็จะได้ใจความว่า ประวัติศาสตร์คือ "ภาพของการที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างโลกและมนุษย์ ภาพนี้จะเคลื่อนไปเรื่อย ๆ จากจุดกำเนิดคือพระผู้เป็นเจ้า ไปสู่จุดหมายปลายทางคือพระผู้เป็นเจ้าอีก" (history is "a vision of God's creation on the move, from its source to God its goal")

ดูเหมือนว่างานเขียนของ ทอยน์บี เรื่อง "A Study of History" ซึ่งเป็นงานประวัติศาสตร์สำคัญในปัจจุบัน จะสะท้อนหรือเหมือน ๆ กับงานของเซ็นตอกัสตินใน *The City of God* คือเป็นงานประวัติศาสตร์ที่มองผ่านแว่นตาหรือกฎเกณฑ์ของคริสตศาสนา ออกัสตินพยายามให้เหตุผลว่าศาสนาคริสต์ไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบต่อการล่มจมของอาณาจักรโรมัน และได้แยกประวัติศาสตร์ออกเป็น ๒ ส่วน คือส่วนหนึ่งเป็นประวัติศาสตร์ทางโลก (secular history) อีกส่วนหนึ่งเป็นประวัติศาสตร์ทางศาสนา (sacred history) ส่วน ทอยน์บี นั้นก็พยายามปกป้องการแตกสลายเสื่อมโทรมของอารยธรรมคริสเตียน (Christian civilization ซึ่งก็หมายถึงอารยธรรมตะวันตกในปัจจุบัน) ทอยน์บีย้ำว่า ประวัติศาสตร์ทางโลกนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ภายใต้อิทธิพลหรือเงาของพระผู้เป็นเจ้า และจะเข้าใจประวัติศาสตร์นี้ ได้ก็จะต้องมองจากที่ส้นและอุดมการของศาสนาคริสต์

รวมความแล้วประวัติศาสตร์แบบศาสนา (คริสต์) นมียุทธิพลในโลกตะวันตกเป็นเวลานาน เป็นเวลามากกว่า ๑,๐๐๐ ปี อิทธิพลนี้จะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อถึงยุค Renaissance ซึ่งเป็นยุคที่เริ่มมีการท้าทายอำนาจของศาสนา และยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้จะมียุ่เป็นเวลา ๒๐๐-๓๐๐ ปี และแล้วประวัติศาสตร์ศาสนาก็กลับมามีอิทธิพลอีกในยุคปัจจุบันของเรา (ตะวันตก)

เมื่อพูดถึงยุค Renaissance จะเห็นได้ว่ามีความพยายามที่จะสลัดอิทธิพลศาสนาออกไป คือพยายามที่จะไม่มองประวัติศาสตร์โดยผ่านแว่นตาศาสนา ผลงานที่เด่น ๆ ในยุคนี้ก็มีของ แมคเคียเวลลี (Machiavelli) และ กุยเซียตินี (Guicciardini) ซึ่งมีผลงานที่ส่งอิทธิพลมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อย่างเช่น วอลแตร์ (Voltaire) ซึ่งเป็นนักเขียนฝรั่งเศสที่คัดค้านทฤษฎีประวัติศาสตร์แบบของออกัสติน คนอย่าง ฮูม (Hume) และ กิบบอน (Gibbon) ช่วยกันระดมโจมตีประวัติศาสตร์ศาสนาแบบเก่าด้วย ตัวอย่างเช่นหนังสือ *The Decline and Fall of the Roman Empire* ของกิบบอนนั้น ได้พยายามอธิบายว่า อาณาจักรโรมันล่มจมลงเพราะพวกคนป่า

(barbarian) และพวกคริสตศาสนิกชน ทั้งสองพวกมีส่วนประกอบกันที่ทำให้ โรมฟินาศ มิใช่ว่าจะกล่าวว่าเป็นพวกเดียวที่นำความลุ่มจมนำให้โรม ดังนั้น กิบบอน ก็พยายามแยกประวัติศาสตร์ (History) ออกจากเทววิทยา (Theology) และมองประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นสาขาวิชาอิสระของตัวเอง ไม่ขึ้นกับใครแม้แต่ปรัชญาทางศาสนา การอธิบายประวัติศาสตร์ก็ใช้หลักเหตุผลไม่ใช่ความเชื่อทางศาสนา

พวกนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่นี้ เช่น วอลแตร์ และ คานต์ (Kant) ต่างก็มองประวัติศาสตร์ว่าเป็นขบวนการที่มีไต่เกิดขึ้นเพราะมีอำนาจลึกลับมหัศจรรย์มาคอยควบคุมบังคับอยู่ วอลแตร์ว่า ไม่มี "อำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้านำบังคับกิจการของมนุษย์" พุดง่าย ๆ ก็คือ ไม่เชื่อเวทย์มนต์ อำนาจลึกลับ หรืออิทธิฤทธิ์ นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่นี้จะเขยาะเหยียดกลางนักประวัติศาสตร์รุ่นเก่าที่ว่าอำนาจลึกลับแห่งพระเจ้าเป็นเจ้าจะดลบันดาลอะไรก็ได้ "ตามที่พระองค์ปรารถนา" นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่อีกคน คือ เฮร์เดอร์ (Herder) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็นขบวนการอิสระของตัวเอง "เป็นประวัติศาสตร์แบบธรรมชาติอย่างแท้จริงของพลัง การกระทำ และสัญชาตญาณของมนุษย์แต่ละเวลาและแต่ละสถานที่" นอกจากนี้ยังมีนักเขียนอีกสองคน คือ เฮเกิล (Hegel) และ มาร์กซ์ (Marx) ซึ่งก็ได้เสนอความคิดทางประวัติศาสตร์ไว้ว่า มนุษย์ไม่อาจจะหนีกาลเวลาไปสู่อาณาจักรแห่งอำนาจนิรันดร์ หรือหนีออกไปสู่ความเชื่อที่อยู่นอกเหนือประวัติศาสตร์ได้ (there is no escape from time into a realm of eternal essences or into a faith beyond history) ซึ่งรวมความแล้ว นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่นี้ได้กลายเป็นผู้บุกเบิก (ผู้มาก่อนกาลเวลา precursors) มีอิทธิพลต่อความคิดทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เป็นกฎเกณฑ์ที่จะเข้าใจปรัชญาของมนุษย์และสังคม และเป็นการสรุปว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ก็คือประวัติศาสตร์ (Man's existence is history หรือ life and reality are history) นั่นเอง มิใช่เป็นอาณาจักรแห่งพระเจ้า (City of God) แต่อย่างใด

รวมความแล้วเราก็ได้เห็นนักประวัติศาสตร์มาแล้วในอดีตที่แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นพวกกรีก กลุ่มที่สองเป็นพวกที่ได้อิทธิพลคริสต์ศาสนา และกลุ่มที่สามเป็นพวกยุโรปที่ใช้เหตุผล (Reason) เป็นหลักปรัชญา กลุ่มที่สามนี้จะขัดแย้งและวิพากษ์วิจารณ์พวกกลุ่มที่สองเป็นอย่างมาก มีความแตกต่างกันในวิธีเขียนประวัติศาสตร์ (Historiography) คือพวกที่สองใช้ความเชื่อทางศาสนา (faith) แต่พวกที่สามใช้เหตุผลและปรัชญา (reason and philosophy) ถึงแม้ว่าทั้งสองพวกจะมีความแตกต่างกันมากก็ตาม แต่ทั้งสองพวกก็ยังมีอะไรหลาย ๆ อย่างที่เหมือนกัน ทั้ง

เช่นในกรณีที่สองพวกพูดถึงความสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness) บางครั้งความคิดของเฮเกิล ก็คล้าย ๆ กับของออกัสติน เพียงแต่ เฮเกิล ละทิ้งหลักความเชื่อ (faith) และแปลความหมายของความคิดทางศาสนาเป็นคำพูดที่มีเหตุผลมากขึ้น เช่น Holy Spirit ก็เปลี่ยนเป็น Objective Spirit พูดว่าประวัติศาสตร์มีเหตุผลไม่ใช่อำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาจะพยายามอธิบายถึงการสร้างการกระทำในประวัติศาสตร์ด้วยเหตุผล เปลี่ยนคำบางคำเช่น the sacking of Rome เป็น the storming of the Bastille ประวัติศาสตร์จะเข้าใจได้ก็เมื่อเป็นเรื่องของเหตุผล ไม่ใช่ความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ถ้าใช้ objective spirit ช่วยก็จะทำให้เห็นความจริงของประวัติศาสตร์ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ถ้ามนุษย์เข้าใจความจริงทางปรัชญา (philosophical truth) มนุษย์ก็จะเป็นไทกับตนเอง แทนการใช้ความเชื่อทางศาสนา (religious faith) ที่ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสคั่นนั้นที่ว่า เฮเกิล คล้าย ๆ กับออกัสตินก็คือ ใช้เหตุผลแทนความเชื่อทางศาสนา เพื่อที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

นักเขียนคนอื่น ๆ ในรุ่นของเฮเกิลก็เป็นเช่นนั้น ต่างก็เชื่อว่าประวัติศาสตร์มีความหมายเป็นความหมายที่ทำให้รู้เรื่องราวต่อเนื่องกันของมนุษย์แต่ต้นจนจบ พวกเขาก็เชื่อว่าประวัติศาสตร์อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันหนึ่ง คือกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล เหตุผลจะเปิดให้เห็นโลกของความจริงและประวัติศาสตร์ก็จะเดินไปสู่ยุคทองในตอนจบ ถือว่าตอนจบนั้นเป็นชัยชนะของเหตุผล (reason) เป็นการกระโดดไปสู่อิสรภาพ (leap into freedom) กลับไปเอเดนสวรรค์ที่หายไป (Paradise Lost) คินมาดั่งเช่นรูสโซ (Rousseau) ต้องการสร้างรัฐธรรมนูญ หรือรัฐที่มีเหตุผล เป็นสังคมที่ปราศจากชนชั้น

สิ่งที่น่าสังเกตของนักประวัติศาสตร์รุ่นที่สามก็คือ ความสำนึกทางการเมือง (หรือจะเรียกความสำนึกทางประวัติศาสตร์ก็ได้) กล่าวคือนักคิดนักเขียนรุ่นนี้พยายามต่อสู้เพื่อสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า ดังนั้นจุดหมายปลายทางของคนพวกนี้ก็คือ อิสรภาพ เสรีภาพหรือสังคมใหม่ที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดังนั้น การที่กล่าวว่าพวกนี้แตกต่างกับพวกของออกัสติน ก็ในแง่ที่ว่า จุดหมายปลายทางของพวกนี้เป็นสังคมบนโลกที่ทดแทนที่จะกลับไปหาพระเจ้าเป็นเจ้าย่างพวกออกัสติน แต่ในขณะเดียวกันพวกนี้ก็เหมือนพวกออกัสตินคือมีจุดหมายปลายทางของวิวัฒนาการประวัติศาสตร์เหมือนกัน จะต่างกันก็เพียงคำพูดหรือศัพท์แสงที่ใช้เท่านั้นเอง

นอกจากนี้นักประวัติศาสตร์ที่ใช้เหตุผลและปรัชญาพวกนี้ยังพยายามขยายใจความต่ออีกคือได้พยายามตั้งคำถามว่า "ประวัติศาสตร์มีความหมายอะไร" หรือ "ประวัติศาสตร์มีความหมาย

หรือไม่ว่า คำถามและคำตอบแบบนี้นักเป็นการทำลายความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจพระผู้เป็นเจ้า หรืออำนาจลึกลับที่เคยมีมาในยุโรปเป็นเวลานาน พวกนักพยายามทำให้ประวัติศาสตร์มีเหตุผล และทำให้เข้าใจถึงความหมายที่ว่า ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของมนุษย์บนโลกนี้เท่านั้น มิใช่เรื่องของจักรวาลเรื่องของฟ้าหรือของสวรรค์ ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่มนุษย์จะเข้าใจได้ มิใช่เป็นเรื่องที่ยกไปให้เป็นสิทธิ์ขาดของพระเจ้า ดังนั้นมนุษย์ก็เป็นนายของโลกและเป็นนายของประวัติศาสตร์ด้วย เมื่อมนุษย์ปฏิเสธอำนาจลึกลับศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ก็จะได้อิสราภาพคืนมา เมื่อมนุษย์เข้าใจธรรมชาติและเข้าใจประวัติศาสตร์ มนุษย์ก็จะไม่ตกเป็นเหยื่อของความมกมายและความเชื่อทางศาสนาและในที่สุดมนุษย์ก็จะสร้างอาณาจักรใหม่ของตนได้ และจะมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่เหตุผล และมนุษย์ก็ยังจะได้เป็นนายเป็นเจ้าของของประวัติศาสตร์ของตัวเอง

หลังจากคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นสมัยของนักประวัติศาสตร์กลุ่มปรัชญากลุ่มเหตุผลแล้ว เราก็มักพบนักประวัติศาสตร์กลุ่มที่สับสนมา กลุ่มนี้เรียกว่ากลุ่ม Historicism กลุ่มใหม่นี้เปิดศักราชใหม่ขึ้นในวงการประวัติศาสตร์ และดูเหมือนจะเป็นกลุ่มที่เป็นปฏิกิริยาโต้แย้งกลุ่มที่สาม หรืออาจจะเรียกได้ว่า เป็นผลของ romantic revolt against enlightenment and rationalism คือเป็นขบวนการของพวกโรแมนติกต่อต้านพวกเหตุผล เป็นการตีตัวออกจากทฤษฎีทางปรัชญาของกลุ่มที่สาม ฟรีดริช เมินเนก (Friedrich Meinecke) อธิบายไว้ว่า Historicism "เป็นการปฏิวัติทางจิตใจใหญ่ยิ่งที่สุดของโลกตะวันตก" และได้เสนอว่า มนุษย์จะเข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ก็ต่อเมื่อรู้ความหมายและผลของ Historicism นักประวัติศาสตร์แบบ Historicism เช่น เฮร์เดอร์ (Herder) ซึ่งเป็นคนสำคัญในยุคหลังต่อจากวอลแตร์ ได้ทำการรณรงค์ต่อต้านวิธีการแบบเหตุผลและปรัชญา (rationalistic and philosophical approach) ว่าพวกเก่าเป็นพวกที่ตื้น ๆ ไม่สามารถจะเข้าถึง "หัวใจ ความรู้สึกมนุษยชาติ และชีวิต" ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของประวัติศาสตร์ได้ (a historical work like Voltaire, was a shallow distillation of the "heart warmth, humanity, and life" that were the essence of history and reality)

หลักง่าย ๆ ของ Historicism มีอยู่ว่า องค์ประกอบสำคัญ ของประวัติศาสตร์ก็คือ ชีวิตมนุษย์ ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จะต้องบรรยายถึง ความปั่นป่วนความไม่แน่นอน โดยกล่าวถึง คนชาติ วัฒนธรรม ประเพณี สถาบัน เพลง เรื่องปรัมปราและความคิด และนักประวัติศาสตร์จะต้องทำงานที่ต่างกับศิลปิน ปรัชญาที่เป็นนามธรรมของนักปรัชญานั้นจะเอามาอธิบายความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ไม่ได้ ดังนั้นลักษณะพิเศษของประวัติศาสตร์ก็ไม่ใช่เรื่องของกฎเกณฑ์ทั่วไป

แต่เป็นเรื่องของรูปแบบต่าง ๆ เป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน เป็นรูปแบบที่ไม่มีวันรู้จบ และก็ในรูปแบบที่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ความหมายของประวัติศาสตร์จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงร่างกรอบจักรวาล ว่าจะจะเป็นแบบเหตุผลปรัชญาหรือแบบเทววิทยา ความหมายของประวัติศาสตร์อยู่ที่การแสดงออก บทบาทของมนุษย์แต่ละคนแต่ละสมัย แต่ละวัฒนธรรมและมนุษย์ทุก ๆ คนเป็นตัวเอกในพรมแดน แห่งประวัติศาสตร์นัก ประวัติศาสตร์เช่นรานเก (Ranke) ว่ามนุษย์ทุกคน all of them are "immediate to God"

กล่าวโดยสรุป Historicism เห็นว่า ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องที่มึนงง ไม่ใช่เรื่องที่ไร้ การ ไม่ใช่เรื่องที่มหัศจรรย์ เหตุผลเป็นแนวทางที่เลว และเป็นแนวทางที่ไม่มีทางเข้าถึงเรื่องราว ที่ไม่มีเหตุผลที่ซ่อนอยู่ (อันเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์) นักประวัติศาสตร์ เช่น เฮร์เคอร์ ว่าหลักสำคัญในประวัติศาสตร์ คือ การเข้าถึงจิตใจ (empathy) ซึ่งหมายความว่าผู้เขียนประวัติศาสตร์ จะต้องสร้างความรู้ สึกของสมัยชีวิตที่ตนเขียนให้ได้ นักประวัติศาสตร์ต้องสร้างบุคลิก สถานที่ และบรรยากาศของการบ่งชี้เมื่อจะเขียนประวัติศาสตร์สงคราม จะต้องสร้าง spirit of the Renaissance เมื่อเขียนถึงสมัย Renaissance นักประวัติศาสตร์ เช่น คอลลิงวูด (R.G. Collingwood) ซึ่งเป็น historicist สมัยใหม่กล่าวว่า ต้องสร้างประสบการณ์แห่งอดีตให้กลับเข้ามาเป็นความรู้ สึกนัก คติของปัจจุบัน ต้องดึงภาพอดีตมาจากความบันทาลใจ ความเข้าใจ เข้าใจ ทั้งนี้เพื่อสร้างชีวิตขึ้นมา ใหม่ ต้องทำให้ได้เหมือน ๆ อย่างงานของสแตลดาล (Stendhal) ใน *The Charterhouse of Parma* หรือตอลสตอย (Tolstoi) ในเรื่อง *War and Peace* คือต้องสร้างเงา อาการเคลื่อนไหว ความขัดแย้ง ขัยชนะ ภูมิภาพ ความยากลำบาก ตัณหา พลังของสังคม ของอดีตแต่ละส่วนขึ้นมาให้ได้ แทนที่จะเป็นการเขียนประวัติศาสตร์เป็นปรัชญาอย่างแห้งแล้งราวกับฝุ่น

ดังนั้น Historicism จึงทำให้ประวัติศาสตร์ดูเหมือนสาขาหนึ่งของวรรณคดีแมกคอลลีย์ (Macaulay) กล่าวว่า "นักประวัติศาสตร์ยิ่งใหญ่ที่แท้จริงควรจะเอาหลักฐานของนักเขียนนวนิยายมาใช้" รานเก (Ranke) แม้จะไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้ แต่ก็เชื่อว่านักประวัติศาสตร์จะต้องมีความบัน ทาลใจ (แม้จะไม่เหมือนกับศิลปิน) โดยสร้างความบันทาลใจจากข้อมูลที่แท้จริงนำมาถนอมกรอง วิพากษ์วิจารณ์ รานเก เป็นนักประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมาจาก เฮร์เคอร์ (และคัตคาน เฮเกล) เขากล่าวว่า "สัจที่ปรากฏในโลกนี้มิใช่ความคิดธรรมชาติ" เป็นไปไม่ได้ที่จะบังคับชีวิตทาง ประวัติศาสตร์ที่มีมากมายก่ายกองให้เข้าไปอยู่ในวงจำกัดของความคิดนามธรรมให้ชีวิตมนุษย์จม หายไปในวงวิชาการ (แบบของ เฮเกล)

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับ Historicism คือ ประวัติศาสตร์แบบนั้น ใช้ประสบการณ์ หลักฐาน และความบันทึกลงเป็นหลัก คล้าย ๆ กับว่ากลับไปหาวิธีการเก่า ๆ ของพวกกรีก เช่น ธีไซดีส (Thucydides,) โพลีบิอุส (Polybius,) หรือพวก Renaissance เช่น แมคเคย์เวลลี และ กุยเซย์คินี้ แต่ที่ต่างกันตรงที่เลิกใช้วิธีการคาดคะเน (การเดา) มาเป็น การใช้ประสบการณ์และหลักฐาน คล้าย ๆ กับเป็นการปรับปรุงวิธีการของพวกเก่าให้ดีขึ้น มีความพยายามที่จะใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific) เช่น รวงเก หรือนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย หรือบรรดาอุกฤษช์ยลูกหาแห่งสำนัก Prussian Historical School ซึ่งใช้วิธีการที่ก้าวหน้า (ค้นคว้าปรับปรุง) พวก historicists เหล่านี้สร้างผลงานและความคิดใหม่ ๆ ในวงการประวัติศาสตร์ มีการพัฒนาวิธีการเทคนิค มีการทดลอง อ้างอิง ประเมินค่า ค้นหาเอกสาร (เกิดมี impartiality, objectivity, truthfulness of a historical work) และในสมัยนี้เกิดนักประวัติศาสตร์ขึ้นมากมาย เช่น นิบูร์ (Niebuhr), รวงเก ทรอยเซน (Droysen,) มอมเซน (Mommsen) ซึ่งเป็นคนเยอรมัน ส่วนคนฝรั่งเศสก็มี Taine, Fustel de Coulangue และในอังกฤษก็มีคนอย่างลอร์ดแอคตัน (Lord Acton) และเบอร์รี่ (Bury) ต่างก็มีความหวังว่าประวัติศาสตร์จะเป็นแขนงหนึ่งของวิชาการที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีฐานะเท่าเทียมกับศาสตร์อื่น ๆ

รวงเก กล่าวว่า "ประวัติศาสตร์เคยได้รับหน้าที่ในการคัดลอกอดีต เพื่อส่งสอนปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ของอนาคต หน้าที่เช่นนี้ประวัติศาสตร์ไม่ต้องการ ประวัติศาสตร์ต้องการแสดงให้เห็น แต่เพียงว่าเกิดอะไรขึ้นจริง ๆ (it wants to show only what really happened หรือในภาษาเยอรมันว่า wie es eigentlich gewesen) ซึ่งประโยคสุดท้ายนี้กลายเป็น คำขวัญ ของการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เป็นการสรุปว่าประวัติศาสตร์มิใช่การคาดคะเนแบบปรัชญา หรือเป็นตัวสำรองของงานศิลป์ หรือเป็นความบันเทิง หรือเพื่อศีลธรรม "การเสนอข้อเท็จจริงอย่างเคร่งครัด เป็น... กฎอันสูงสุดของการเขียนประวัติศาสตร์"

รวมความแล้วประวัติศาสตร์แบบ Historicism ก็ยังมีอิทธิพลอยู่มากในวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีความเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง เพราะแม้จะเชื่อว่าประวัติศาสตร์เป็นนิเวศศาสตร์ (Scientific) แบบศาสตร์แขนงอื่น ๆ คนรุ่นต่อจากพวกของรวงเกที่กล่าวมาแล้ว ก็เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ มีปฏิกิริยาต่อต้านแนวความคิดวิทยาศาสตร์ เบิร์กการ์ด (Burckhardt) ได้แย้งว่า "ประวัติศาสตร์นั้นสาขาวิชาที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ที่อุดมมั่งมีว่าจะเป็นวิชาที่มีคุณค่าที่จะต้องเรียนรู้" หลาย ๆ คนกลับมีความเห็นว่า วิธีการศึกษาอย่างมีระบบแบบวิทยาศาสตร์เข้ากับประวัติศาสตร์ไม่

ได้เลย เข้ากันไม่ได้เหมือนกับ เหตุผล และ ปรัชญา คูเหมือนความคิดโต้แย้งเหล่านี้จะเกิดขึ้นในช่วงท้ายของศตวรรษที่ ๑๙ ในช่วงนั้นได้มีความคิดใหม่ๆเกิดขึ้น เช่นทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน หรือจิตวิทยาของฟรอยด์ ทำให้วงการประวัติศาสตร์เริ่มเปลี่ยนความคิดแบบ Historicism อย่างเก่ามาเป็นอย่างใหม่ มีนักประวัติศาสตร์ใหม่ๆ เช่น นิทเช (Nietzsche) เบิร์กสัน (Bergson) วิลเลียม เจมส์ (William James) ต่างก็คิดว่า อารมณ์ความคิดที่ไม่แน่นอน (อิทธิพลจาก ฟรอยด์) คิดถึงผลประโยชน์ของชนชั้น ความเชื่อ อุดมการณ์ (อิทธิพลจาก มาร์กซ์) ต่างก็มีอิทธิพลในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ดังนั้นเป้าหมายของความจริง (objective truth) แบบเก่า อาจไม่สำคัญเท่าการต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ (struggle for existence แบบของดาร์วิน)

นักประวัติศาสตร์แบบ Historicism รุ่นใหม่ เช่น วิลเฮล์ม ดิลธี (Wilhelm Dilthey) เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า ความรู้ นั้นขึ้นอยู่กับสภาพของจิตใจ และสถานการณ์ที่จะรับรู้ได้ และที่สำคัญที่สุดคือ Historicism ถูกเตือนว่า เมื่อกล่าวถึงสิ่งจะ (integrity) ความเป็นกลาง (impartiality) เป้าหมาย (objectivity) ก็ต้องไม่ลืมว่านักประวัติศาสตร์เองก็มี subjective, emotional และ irrational factors อยู่ในตัว นักประวัติศาสตร์รุ่นล่าสุดนี้พยายามค้นหาหลักการใหม่ๆ ของประวัติศาสตร์ เป็นหลักการที่ต่างจากหลักปรัชญาหรือหลักวิทยาศาสตร์ มีการเสนอให้ใช้จิตวิทยาแบบใหม่ ซึ่งมีผลตามมาในแง่ที่เกิดการศึกษาเช่นวิชา phenomenology (เป็นการศึกษาทางปรัชญาถึงวิวัฒนาการของความคิด หรือศึกษาปรากฏการณ์นามธรรม) Existentialism (ซึ่งเป็นปรัชญาของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ในปัจจุบัน มีการวิเคราะห์สถานะความเป็นอยู่ของปัจเจกบุคคล เชื่อว่าความเป็นอยู่ขึ้นกับจิตของคนไม่อาจเข้าใจได้ทะลุปรุโปร่งจากการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ ปรัชญาแบบเน้นสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบส่วนบุคคล) หรือแม้แต่ทำให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์ของความคิด (history of ideas) ตลอดจนกระทั่งสังคมวิทยา (sociology) นักประวัติศาสตร์แบบ Historicism รุ่นใหม่นี้ มีคนเด่นๆ เช่น ริคเคิร์ต (Rickert), โครเช (Croce), คอลลิงวูด (Collingwood) และแมนไฮม (Mannheim)

สรุปแล้วเราก็ได้เห็นนักประวัติศาสตร์ในตะวันตกรุ่นต่างๆ นับแต่กรีก นักประวัติศาสตร์แบบคริสตศาสนา นักประวัติศาสตร์ Renaissance นักประวัติศาสตร์ศตวรรษที่ ๑๙ พวกปรัชญาและเหตุผล นักประวัติศาสตร์แบบ Historicism ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ทั้งหมดนี้เป็นแนวทางที่การเขียนประวัติศาสตร์ของตะวันตกได้ดำเนินมาแต่ละยุคแต่ละสมัย แฮนส์ ไมเออร์ฮอฟฟ์ (Hans Meyerhoff) ผู้เขียนได้เสนอประเด็นปัญหาต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

๑. เนื้อเรื่อง (subject matter) เนื้อเรื่องของประวัติศาสตร์มีปัญหามาก เพราะประวัติศาสตร์เป็นเรื่องกว้างใหญ่ยิ่งหยิ่งซับซ้อน เป็นเรื่องยากมากที่จะนำมาเขียนด้วยความคิดอันเดียว แล้วปัญหาที่ว่าประวัติศาสตร์คืออะไร ก็เป็นปัญหาที่ตอบยาก เป็นผลจากการบอกเล่าเฉย ๆ หรือเป็นคำบรรยายที่มีการตีความ หรือเป็นเพียงวิทยานิพนธ์รับปริญญา หรือเป็นงานใหญ่คลุมจักรวาลอย่างของทอยน์บี หรือเป็นเพียงชีวประวัติของวอชิงตัน หรือเป็นเรื่องของวันที่ลินคอล์นถูกยิงตาย หรือเป็นเพียงเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องระเบียบวัฒนธรรมประเพณี ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิด การเปลี่ยนแปลงของสถาบันต่าง ๆ

๒. ข้อเท็จจริง (facts) ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลประวัติศาสตร์เป็นของประหลาด มีทั้งเรื่องบุคคล การฆ่าฟัน การรุกราน การปฏิรูปที่ดิน การปฏิวัติ การค้าขาย การแต่งงาน ประกาศ ประเพณี เทคนิคอุตสาหกรรม นวนิยาย ขนชั้น พิธีกรรมศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องมากมายก่ายกองตกทอดมาถึงนักประวัติศาสตร์ โดยผ่านมากับความทรงจำ หรือหลักฐานที่รกรากโบราณวัตถุ คำบอกเล่า เอกสารตัวเขียน (ไม่ใช่ข้อมูลที่ได้จากการเข้าห้องทดลองวิทยาศาสตร์ หรือทำให้เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้นมาใหม่เพื่อเอาข้อมูล) นักประวัติศาสตร์จะเลือกเห็นข้อเท็จจริงเหล่านั้นอย่างไร

๓. จุดประสงค์เบื้องต้น (primary aim) จุดประสงค์ของงานประวัติศาสตร์คือการบรรยายเหตุการณ์ตามลักษณะของมันมากกว่าการสร้างกฎเกณฑ์ทั่วไปมาคลุม ในงานประวัติศาสตร์ก็มีส่วนคล้ายงานวรรณคดีมากกว่าเรื่องราวที่เป็นวิทยาศาสตร์

๔. ภาษา (language) เนื่องจากงานประวัติศาสตร์มีส่วนคล้ายภาษานวนิยาย ปัญหาที่มีอยู่ว่าจะใช้ภาษาอย่างไรในการบรรยายข้อเท็จจริง นักประวัติศาสตร์จะเลือกสรรข้อเท็จจริงมาพูดอย่างไร จึงจะเป็นการแสดงว่าสิ่งนั้น ๆ ได้เกิดขึ้นจริง

๕. ข้อเท็จจริง ทฤษฎี การตีความ (facts, theory, interpretation) ทั้งสามประการนี้เป็นส่วนประกอบที่สัมพันธ์กันในการบรรยายประวัติศาสตร์ สำหรับข้อเท็จจริง เช่น ปี ชื่อสถานที่ ซึ่งเราเรียนรู้จากโรงเรียนนั้นดูเป็นของง่าย ๆ แต่ก็จะเป็นข้อเท็จจริงที่ปราศจากความหมาย ถ้าหากไม่มีการตีความ กฎที่สำคัญของนักประวัติศาสตร์ก็คือ จะต้องเสนอข้อเท็จจริงให้ถูกต้องที่สุด แต่ก็ไม่มีมีการบรรยายนอกเล่าข้อเท็จจริงโดยปราศจากการตีความได้และก็ไม่มีการตีความโดยปราศจากทฤษฎีเช่นกัน แต่นักประวัติศาสตร์จะอย่างไรต่อการเล่าข้อเท็จจริงโดยมีการตีความและมีการใช้ทฤษฎี

๖. วิธีการ (methods) วิธีการในประวัติศาสตร์เป็นเรื่องคลุมเครือมาก บางคนอาจจะใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ บางคนอาจจะใช้วิธีการของความเข้าใจ ความบันเทิงใจ ความนึกคิด วิธีการเหล่านี้ควรจะต้องนำมาใช้ แต่ว่าเราจะเข้าถึงความจริง เช่นว่าลักษณะของบุคคลในประวัติศาสตร์ เข้าถึงสภาพการณ์ที่เกิดเหตุการณ์หนึ่งขึ้น เข้าถึงบรรยากาศของความคิด และเข้าถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เราไม่สามารถมองเห็นได้แล้วยังไร

๗. คำอธิบาย (explanations) นักประวัติศาสตร์ก็มีความเชื่อเหมือนคนทั่ว ๆ ไป คือเชื่อว่าเมื่อรู้ถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็สามารถรู้ถึงสาเหตุต่าง ๆ ได้ แต่สำหรับสาเหตุในประวัติศาสตร์เล่า เราจะตัดสินใจอะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงได้ เราจะต้องอธิบายถึงสาเหตุสาเหตุ เราจะแยกว่าอะไรเป็นสาเหตุที่สำคัญ และอะไรเป็นสาเหตุที่รองลงมา แล้วจะเอาสาเหตุเหล่านั้นมาเรียงลำดับกันอย่างไรในการบรรยายประวัติศาสตร์ สาเหตุเหล่านั้นอะไรเป็น objective อะไรเป็น subjective

๘. เสรีภาพ (freedom) มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเสรีภาพในการบรรยายพฤติกรรมของมนุษย์ แต่มีความจำเป็นที่จะต้องมีความหมายของเสรีภาพนี้ และที่สำคัญก็คือเสรีภาพนี้มีความจำเป็นแค่ไหน ใครเล่าที่จะกล่าวถึงหลักการอันนี้และอ้างว่างานของตนที่ตนตัดสินใจทำและเขียนไปนั้นก็เพื่อความสมบูรณ์และถูกต้องเที่ยงตรง

๙. ค่านิยม (values) ความคิด อุดมการณ์ ความหมายต่าง ๆ มีบทบาทอยู่ในงานประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่านักประวัติศาสตร์จะเห็นพ้องต้องกันในเรื่องข้อเท็จจริง แต่นักประวัติศาสตร์ก็จะมีความแตกต่างกัน ทั้งขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละคน แต่ละยุคสมัยแต่ละบรรยากาศ ดังนั้นนักประวัติศาสตร์มักจะหาทางออก ด้วยการเขียนว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และอาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อมีข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ใส่อเข้ามา แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือนักประวัติศาสตร์จะมอง (เขียน) อดีตต่างกันตามสมัยและเวลา ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จะหลีกเลี่ยงไม่คำนึงถึงยุคสมัย ขนบธรรมเนียมและโลกทัศน์ของตนได้หรือ ในเมื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นค่านิยมเหล่านั้นไม่ได้ นักประวัติศาสตร์มีหลักการอะไรที่จะใช้ความรู้ สึกและค่านิยมของตนตัดสินพฤติกรรมของผู้อื่นในอดีต และนักประวัติศาสตร์จะอ้างว่าตนเองถูกต้องและมีเป้าหมายที่เที่ยงธรรมอย่างไร หรือว่าจะเป็นเพียงการใช้อภิสิทธิ์ในงานอาชีพของตนเท่านั้น

๑๐. ความหมาย (meaning) จากบทความที่กล่าวมาข้างต้น ความหมายของประวัติศาสตร์ ไก่หมายไปกันหลักปรัชญาหรือกฎเกณฑ์ทฤษฎีอันเดียว ในปัจจุบันนักประวัติศาสตร์ทำงานเขียนโดยใช้กฎเกณฑ์มากมายหลายอันผสมกัน (a plurality of laws and principles) ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงอาจมีความยุ่งเหยิงขาดหลักที่แน่นอน ประวัติศาสตร์ในปัจจุบันจึงขาดแนวทางอันเดียวที่แน่นอน กลายเป็นว่ามีแนวทางหลายทิศหลายทาง หรืออาจไม่มีทิศทางเลยก็ได้ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่านักประวัติศาสตร์ปัจจุบันจะสร้างแนวทางและความหมายขึ้นมาได้อย่างไร และจะให้มันเป็นไปอย่างไร

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตอบบทวิจารณ์หนังสือ ไทยกับองค์การ ส.ป.อ.

จากการอ่านบทวิจารณ์ของ อาจารย์กอบเกื้อ เพียร เกี่ยวกับหนังสือ “*Thailand and SEATO*” นั้น ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้รู้สึกกังวลใจเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจารณ์ไม่สามารถที่จะเข้าใจหนังสือเล่มนี้ได้ ทั้งๆ ที่เป็นหนังสือที่ใช้ภาษาง่าย ๆ และให้ความรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับองค์การส.ป.อ.เท่านั้น ผู้วิจารณ์มีความเข้าใจผิดๆ หลายประการทำให้วิจารณ์หนังสือในลักษณะที่ผิดประเด็นและไม่สมเหตุผล ผล ผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นการเหมาะสมและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตอบข้อสงสัยข้องใจของผู้วิจารณ์ และอธิบายชี้แจงให้ผู้วิจารณ์มีความเข้าใจที่ถูกต้องเสียใหม่ และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้อ่านคนอื่น ๆ อาจเกิดความสับสนอันเป็นผลจากการตีความของผู้วิจารณ์ด้วย

ผู้เขียนพอจะสรุปสาเหตุที่การวิจารณ์อย่างไม่สมเหตุผลนักได้ ดังนี้.-

๑. การขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการแปลและตีความหมายข้อความภาษาอังกฤษ

หลายตอนของบทวิจารณ์แสดงให้เห็นว่า ผู้วิจารณ์ ได้ตีความหมายข้อความภาษาอังกฤษอย่างผิด ๆ ดังนี้ คือ

ก. เมื่อผู้เขียนอธิบายว่า “*Though Great Britain decided to speed up its military disengagement from Asia, it is doubtful whether Britain would wish the ending of SEATO when it is still committed to the defence of Malaysia and Singapore*” (หน้า ๔๕)

ผู้วิจารณ์ตีความหมายประโยคนี้เป็นว่า ผู้เขียนเข้าใจว่าอังกฤษไม่ต้องการให้องค์การซีโต้สลายตัว เพราะอังกฤษยังไม่พร้อมที่จะเห็นประเทศมาเลเซียหรือสิงคโปร์ ไม่อยู่ใต้ความคุ้มกันของ ส.ป.อ. นับว่าผู้วิจารณ์แปลข้อความภาษาอังกฤษอย่างผิดพลาดที่สุด ประโยคนี้มีได้พูดเลยว่า อังกฤษมีข้อผูกพันที่จะต้องคุ้มกันมาเลเซียและสิงคโปร์ ภายใต้องค์การส.ป.อ. โดยหลักไวยากรณ์แล้วคำว่า *it* ซึ่งมีขีดเส้นใต้ไว้นั้น มิได้เป็นสรรพนามที่ใช้แทนคำว่า SEATO แต่ใช้แทนคำว่า Britain ต่างหาก นอกจากนั้นในหนังสือเล่มนี้ไม่เคยมีข้อความใดที่กล่าวว่า มาลายา ซึ่งต่อมา

ภายหลังร่วมกับรัฐอื่นตั้งเป็นสหพันธรัฐมาเลเซีย ได้ยอมรับการพิทักษ์คุ้มกันจาก ส.ป.อ. ดังจะเห็นได้จากข้อความในหนังสือหน้า ๑๑ ที่กล่าวว่า "Ceylon did not want to join SEATO, and Malaya, upon attaining independence, was reluctant to do so because of its large Chinese majority. It was also satisfied with defense ties with Great Britain" ความผูกพันที่อังกฤษจะต้องคุ้มกันมาเลเซีย ก็คือข้อผูกพันภายใต้ข้อตกลงป้องกันฉบับอื่น ๆ ต่างหาก

ผู้เขียนไม่ได้มีความสับสนในเรื่องความเปลี่ยนแปลงในการเมืองระหว่างประเทศอย่างที่คุณวิจารณ์กล่าวหาเลย

ข. ประโยคที่ว่า "SEATO is outside the main course of grand strategy in Asia, some feel that its strategic role is limited to that of a bystander." (หน้า ๗๑)

ผู้วิจารณ์กลับไปตั้งคำถามว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้อยู่ในเขตยุทธศาสตร์ของเอเชียหรือไม่ นั่นนับว่าเป็นการหลงลืมหรือเป็นการเลินเล่ออย่างมาก ที่ผู้เขียนอ้างว่า ส.ป.อ. ไม่อยู่ในเขตยุทธศาสตร์ก็เพราะบรรดาสมาชิกส่วนใหญ่ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ มิได้มีอาณาเขตในเอเชีย ยกเว้นสมาชิกจำนวนน้อย คือ ปากีสถาน ไทย และฟิลิปปินส์ เท่านั้น

ค. อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนมิได้เสนอแนะให้มีการเพิ่มสมาชิกใหม่ เช่น พม่า อินโดจีน ชองกง ไต้หวัน และเกาหลีใต้ เพียงแต่อธิบายว่าการมีสมาชิกจำกัด โดยขาดประเทศดังกล่าว ทำให้ ส.ป.อ. ขาดความเข้มแข็งทางทหาร (หน้า ๗๑) ดังจะเห็นได้ในย่อหน้าต่อมาซึ่งผู้เขียนคัดค้านการเพิ่มสมาชิกดังที่กล่าวว่า

"However, though the limited membership creates some weaknesses it is also doubtful whether the fact of broadened membership alone would make for more effective deterrent power. Therefore, while some experts suggest the widening of SEATO membership, some would rather reduce it to the members who have an essential concern in the area."

ผู้เขียนตระหนักถึงเหตุผลที่ไม่มีการรวมไต้หวัน หรือ ชองกง ในสมัชชาก่อตั้ง ส.ป.อ. และได้อธิบายเหตุผลที่บางประเทศในเอเชีย เช่น ไต้หวัน ชองกง เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น อินโดจีน อินโดนีเซีย พม่า ลังกา และมาลายา มิได้เข้าเป็นสมาชิก ส.ป.อ. รวมทั้งเหตุผลของประเทศ

ต่าง ๆ ที่เข้าเป็นสมาชิกด้วย ก็จะหาอ่านได้ในหนังสือหน้า ๗ ถึง ๑๒ และมีข้อความสรุปไว้ในตอนหนึ่งว่า "The reasons the Asian states joined or refused to join SEATO were naturally varied according to their national interests and their beliefs in the concept of collective security."

ทั้งนี้ผู้เขียนจึงขอแสดงความเห็นว่าบทวิจารณ์ในวารสารธรรมศาสตร์หน้า ๑๕๐-๑๕๒ แสดงให้เห็นว่าผู้วิจารณ์อ่านหนังสือเล่มนี้อย่างผิวเผิน จึงหาข้ออธิบายข้อสงสัยต่าง ๆ ไม่ได้

ง. แม้แต่คำง่าย ๆ ในภาษาอังกฤษ ผู้วิจารณ์ก็ยังมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า greatest และ greatness เมื่อผู้เขียนพูดถึงความยิ่งใหญ่ของอินเดียในแง่ขนาดและชื่อเสียงเกียรติภูมิโดยใช้ข้อความที่ว่า India's greatness in size and prestige ซึ่งเป็นประโยคขั้นปรกติ, (positive) ไม่ได้ต้องการจะเปรียบเทียบกับประเทศอื่นใด ผู้วิจารณ์มองประโยคนี้เป็นประโยคขั้นสุด (superlative) จะต้องมีการเปรียบเทียบว่า ยิ่งใหญ่ที่สุด (greatest) เมื่อเทียบกับประเทศใดในภูมิภาคใด

จากการมองตัวสะกดไม่เห็นชัดแจ้งเช่นนั้นแล้ว ผู้วิจารณ์สรุปว่า "นี่แหละคือวิธีการเขียนแบบคลุม" ทำให้ผู้เขียนมักจะสงสัยว่าในระหว่างผู้เขียนและผู้วิจารณ์นี้ ใครจะคลุมเก่งกว่ากัน?

๒. การได้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือการตีความหมายข้อมูลที่อ้างอิงอย่างผิดประเด็น

ลักษณะเช่นนี้แสดงออกเมื่อผู้วิจารณ์กำหนดว่า ผู้เขียนยังไม่รู้เลยว่าได้มีการแก้ไขบทบัญญัติ ๔ วรรค ๑ แล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๓ โดยอ้างหลักฐานยืนยันจากหนังสือ "U.S. Policy and the Security of Asia" ของ F. Greene

ตามความเป็นจริงนั้น สนธิสัญญากรุงมนิลาได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเลยตั้งแต่บัญญัติขึ้นในปี ๑๙๕๔ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งข้อเท็จจริงนี้อาจสอบถามได้ที่สำนักงานกลางขององค์การส.ป.อ.เอง* สาเหตุที่ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงเลยกล่าวได้ว่าเป็นเพราะประการแรก บรรดาประเทศภาคีส่วนใหญ่ยังคงเห็นชอบกับข้อกำหนดต่าง ๆ ในสนธิสัญญานั้น และประการที่สอง สนธิสัญญากรุงมนิลาต่างกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศอื่น ๆ คือมิได้ระบุบทบัญญัติที่เกี่ยวกับหลักการในการแก้ไขปรับปรุงควมบทบัญญัติทั้งปวงที่มีอยู่

* เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๑ ผู้เขียนได้ไปสัมภาษณ์ Mr. A.J. Gooch ซึ่งทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าวสารขององค์การส.ป.อ. เกี่ยวกับเรื่องนี้ และได้รับคำยืนยันมาว่าทางส.ป.อ. ไม่เคยแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญากรุงมนิลาในบทบัญญัติใดเลย

การปรับปรุงระเบียบการบางอย่างซึ่งผู้วิจารณ์กล่าวถึง โดยอ้างอิงหนังสือของ Fred Greene (พบในหน้า ๑๑๔-๑๑๕) นั้น แท้จริงแล้วก็คือ การแก้ไขแต่เฉพาะวิธีการลงคะแนนเสียงลงมติในคณะผู้แทนมนตรี (The Council Representatives) ซึ่งปฏิบัติหน้าที่แทนคณะมนตรี ส.ป.อ. (The SEATO Council) ในยามที่ไม่อยู่ในสมัยประชุม วิธีการลงคะแนนเสียงในคณะผู้แทนมนตรีนั้น ได้กำหนดขึ้นในปี ๑๙๖๒ ดังนี้ คือ

“ในขั้นแรกกำหนดวันสำหรับที่จะลงมติโดยใช้เสียงข้างมากตามธรรมดา เมื่อถึงกำหนดวันนั้นถ้าหากักขึ้นไปยอมรับข้อเสนอก็ดือเป็นการมีมติ แต่ต้องปราศจากเสียงแย้ง ผู้แทนภาคใดที่งดเว้นการออกเสียง ก็อาจสามารถปฏิบัติตามมติได้ในภายหลัง” (โปรดดูหน้า ๓ ของ “เรื่องของ ส.ป.อ.” ซึ่งเป็นเอกสารขององค์การ ส.ป.อ.)

แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีการแก้ไขวิธีการลงคะแนนเสียง ตั้งแต่ปี ๑๙๖๒ เป็นต้นมา คณะผู้แทนมนตรีก็ยังมิได้มี โอกาสลงคะแนนเสียงตามวิธีการดังกล่าวเลย

ในเรื่องนี้ ผู้วิจารณ์น่าจะตระหนักว่า คณะผู้แทนมนตรีมิได้มีหน้าที่เด็ดขาดในการตัดสินใจเรื่องการปฏิบัติการทางทหารเพื่อตอบโต้การโจมตีจากศัตรูภายนอกต่อประเทศในเขตสนธิสัญญา การตัดสินใจดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่โดยตรงของคณะมนตรี ส.ป.อ. และคณะที่ปรึกษาการทหารทางบก

ดังนั้นเมื่อผู้เขียนเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติที่ ๔ วรรค ๑ (ในหน้า ๗๐ ของหนังสือ) จึงไม่เป็นสิ่งที่ผิดประการใดเลย ในเมื่อบทบัญญัติดังกล่าวยังไม่เคยมีการแก้ไขมาก่อน ดังเช่นที่ผู้วิจารณ์เข้าใจผิดๆ

๓. การขาดความเอาใจใส่และความรอบคอบในการอ่านและทำความเข้าใจหนังสือที่ได้รับมอบหมายให้วิจารณ์

ผู้เขียนสงสัยเหลือเกินว่าผู้วิจารณ์ได้อ่านหนังสือ “Thailand and SEATO” ซึ่งมี ความยาวเพียง ๙๐ หน้า ครบถ้วนทุกหน้าอย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยตั้งใจหรือไม่ หากว่าได้อ่านโดย เอาใจใส่แล้ว ผู้วิจารณ์จะไม่มองผ่านจุดสำคัญๆ ของหนังสือเล่มนี้ไปได้ และจะไม่เกิดความเข้าใจผิดๆ ดังนี้.-

ก. ผู้วิจารณ์พยายามกำหนดว่า ผู้เขียนมิได้มองเหตุผลที่กระตุ้นให้ประเทศไทยเข้าร่วม ในองค์การ ส.ป.อ. อย่างถ่องแท้สัก โดยอ้างว่ายังมีเหตุผลอื่นๆ (นอกเหนือไปจากความต้องการที่จะ

สร้างความมั่นคงให้ตนเอง เช่น การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และความต้องการที่จะอยู่ร่วมในค่าย ตะวันตก) ที่ผู้เขียนไม่พูดถึง เช่น (๑) ประสพการณ์จากสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ไทยไม่สามารถรักษ ธิปไตยของตน (เรื่องนี้มีอธิบายในหนังสือหน้า ๕ และ หน้า ๑๙) (๒) เหตุผลส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประสงค์จะลบล้างความสงสัยของชาติตะวันตกว่าท่านจอมพลมีใจเป็นปฏิปักษ์ต่อ มหาอำนาจยุโรป (มีอธิบายในหนังสือท้ายหน้า ๒๕ และต้นหน้า ๒๖) (๓) การที่ไทยและสหรัฐฯ ต่างก็ต้องการเพื่อนเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกัน (อธิบายอย่างชัดเจนในหน้า ๑๘-๑๙)

การที่ผู้วิจารณ์พยายามนำเหตุผลซ้ำ ๆ ที่มีอ้างในหนังสือไว้แล้วมาอธิบายอีกนั้นแสดงว่าผู้ วิจารณ์ไม่สามารถจับใจความ เรื่องราวต่าง ๆ อย่างครบถ้วนนักเมื่ออ่านหนังสือจบแล้ว และหลังจาก นั้นก็กล่าวเตือนว่า การที่ผู้เขียนมิได้พิจารณาถึงสาเหตุที่ชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ต้อง การตั้งองค์การป้องกันร่วมแห่งภูมิภาคนี้ เป็นเครื่องแสดงว่าผู้เขียนมี "วิจารณ์ปัญญาในการวิจัยปัญหา ต่าง ๆ นั้นต่ำกว่ามาตรฐานนักวิชาการปัจจุบันอย่างน่าเสียดาย" ในเรื่องนี้ผู้เขียนอยากถามผู้วิจารณ์ จริง ๆ ว่า ได้อ่านหนังสือหน้า ๗-๑๒ หรือเปล่าในหัวข้อ SEATO and Southeast Asia ซึ่งกล่าว ถึงนโยบายของสหรัฐฯ ในเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ รวมทั้งในสมัยประธานาธิบดี ทรูแมน และสมัยประธานาธิบดี ไฮเซนเฮอว์ โดยอธิบายบทบาทและเหตุผลของรัฐบาลต่างประเทศ จอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส ซึ่งเป็นตัวตั้งตัวตีในการก่อตั้งองค์การนี้ ตลอดจนอธิบายถึงทัศนคติ เหตุผล ข้อคิดเห็นของประเทศที่จะเข้าเป็นสมาชิก ส.ป.อ. ไว้ด้วย

นอกจากนั้น ด้วยเหตุผลใด ผู้วิจารณ์จึงสรุปเอาเองว่า ผู้เขียนเชื่อว่าลักษณะ anti-Chinese นั้นเป็นอย่างเดียวกับ anti-Communist ในเมื่อการเสนอนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของ ประเทศไทยนั้น ผู้เขียนได้กล่าวถึงบทบาทของประเทศคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ คือ โขเวียตส์เซี่ย เวียดนามเหนือ และจีนคอมมิวนิสต์ ผู้วิจารณ์น่าจะรู้ตัวว่าวัตถุประสงค์ของการตั้งองค์การ ส.ป.อ. ก็เพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของจีนคอมมิวนิสต์ในเอเชียอาคเนย์เป็นสำคัญ เช่นเดียวกันการตั้งองค์การ นาโต้ เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของโซเวียตในยุโรปตะวันตก

ดังนั้นผู้เขียนก็มีความเสียดายเหมือนกันที่ในสมัยนั้นนักวิจารณ์ซึ่งใช้หลักการตามลักษณะ ของผู้วิจารณ์ในการมาวัดมาตรฐานทางวิชาการว่าสูงหรือต่ำตามมาตรฐานของตนแต่ผู้เดียว

ข. พิจารณาจากลักษณะที่อาจารย์กอบแก้ววิจารณ์แนวความคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับอนาคต ขององค์การ ส.ป.อ. โดยกล่าวว่าผู้เขียนมองข้ามการแปรสภาพของ ส.ป.อ. อย่างค่อยเป็นค่อยไป จาก การเน้นเรื่องการทหารมาเป็นเรื่องการเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและวัฒนธรรมนั้น เป็นข้อวิจารณ์ ที่แสดงให้เห็นว่า ผู้วิจารณ์ไม่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้อย่างปะติดปะต่อกันเลย

หากผู้วิจารณ์จะลองกลับไปอ่านบทที่ ๕ เกี่ยวกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบว่าผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของการเน้นนโยบายและกิจกรรมที่นอกเหนือจากการทหาร และในการพิจารณารายงานการประชุมระดับรัฐมนตรีที่กรุงเวลิงตัน ในปี ๑๙๕๙ ก็ชี้ให้เห็นว่า ประเทศสมาชิก โดยเฉพาะ ประเทศไทย ปากีสถาน และฟิลิปปินส์ ต่างแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการปรับปรุง ส.ป.อ. ทางด้านนี้และผู้เขียนได้สรุปว่า *"This meeting was considered the turning point in bringing SEATO toward greater emphasis in the economic and social fields."* (p. 60)

ในบทที่ ๓ ของหนังสือก็แสดงให้เห็นว่า ผู้นำของประเทศไทย ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องแปรสภาพองค์การ ส.ป.อ. เนื่องจากสภาพการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ กับประเทศจีน ดังจะเห็นได้จากการแสดงทัศนะของนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร ในเดือนธันวาคม ๑๙๖๒ ดังนี้.—

"However, noting a world wide change of policy toward China, he commented that

SEATO was set up to combat Communism but now that some members recognize Communist China this important policy may change. There may be more economic and technical co-operation." (p. 46)

และข้อความในหน้า ๔๔ ก็แสดงให้เห็นว่า ประเทศสมาชิกอื่นๆ เช่น ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ก็ต้องการจะแปรสภาพขององค์การ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

"However, both governments are still interested in the refashioning of the organization. They want SEATO to expand its non-defensive and civilian activities and will fight for this at the next annual Council meeting in Washington."

ในการทำนายอนาคตขององค์การ ส.ป.อ. นั้น ผู้เขียนไม่เห็นว่าเป็นการแปลกประหลาดอะไรเลย ที่จะนำข้อเสนอของ Russell H. Fifield เขียนใน *"Southeast Asia in United States Policy"* ในปี ๑๙๖๓ มาเป็นข้อพิจารณาแนวทางต่างๆ ที่สหรัฐฯ อาจจะเลือกปฏิบัติได้เกี่ยวกับอนาคตของ ส.ป.อ. ทั้งนี้เพราะข้อเสนอเหล่านั้น ถึงแม้ว่าจะเสนอมานาน ๑๐ ปีแล้วก็ยังใช้ช่วยพิจารณาการตัดสินใจของสหรัฐฯ ในต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ ได้ ข้อเสนอของ Fifield ก็คือ (๑) สหรัฐฯ ควรจะล้มเลิกองค์การ ส.ป.อ. ในลักษณะทันทีทันใด หรือในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป หรือ (๒) สหรัฐฯ ควรจะเร่งรีบปรับปรุงให้องค์การนี้เข้มแข็งที่สุด หรือค่อยๆ ปรับปรุงให้ดีขึ้นทีละเล็กละน้อย

แน่นอนการตัดสินใจเลือกแนวทางในอนาคต จะต้องพิจารณาถึงความผันแปรต่างๆ ในการเมืองระหว่างประเทศด้วย ซึ่งผู้เขียนก็ได้เสนอข้อแจ้งในบทสุดท้ายเกี่ยวกับ แนวโน้มในอนาคตโดยพิจารณาผลกระทบของสงครามในเวียดนาม ลาว และเขมร ซึ่งมีการกำหนดนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯตามแนวทางใหม่ เริ่มด้วยการประกาศลัทธิกิสัน การกระชับความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและกับโซเวียตรัสเซีย โดยการเดินทางไปเยือนประเทศทั้งสองโดยประธานาธิบดีกิสัน ตลอดจนพิจารณาว่าลักษณะการลดความตึงเครียดของสงครามเย็นนั้น มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของสมาชิก ส.ป.อ. ต่ออนาคตของ ส.ป.อ. อย่างไร

ดังนั้นผู้เขียนจึงสงสัยว่า เหตุใดผู้วิจารณ์จึงไม่สามารถจับประเด็นต่างๆ เหล่านี้ และเหตุใดผู้วิจารณ์จึงเรียกร้องให้ผู้เขียนพิจารณาเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคต “ตามสายตาของคนปัจจุบัน” เท่านั้น โดยไม่กลับไปพิจารณาแนวโน้มต่างๆ ซึ่งเริ่มมีมาพร้อมๆ กับข้อเสนอของ Field ใน ปี ๑๙๖๓

ค. ในการพิจารณาสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น ผู้เขียนพยายามไม่ละเว้นที่จะคำนึงถึงทั้งข้อดีและข้อเสียของบทบัญญัติมาตราต่างๆ เช่น บทบัญญัติ ๔ วรรค ๑ ซึ่งกำหนดว่า “ภาคีแต่ละฝ่ายตระหนักดีว่า การรุกรานด้วยวิธีโจมตีด้วยกำลังอาวุธในเขตสนธิสัญญาต่อภาคีหนึ่งใด หรือรัฐหรืออาณาเขตซึ่งภาคีอาจจะตกลงเป็นเอกฉันท์กำหนดขึ้นในโอกาสต่อไปนั้น ย่อมจะเป็นอันตรายต่อสันติภาพ และความปลอดภัยของตนเอง และตกลงกันว่าในกรณีเช่นนั้นจะปฏิบัติการเพื่อเผชิญอันตรายนั้นตามกระบวนการรัฐธรรมนูญของตน ส่วนมาตรการที่จะดำเนินการตามวรรคนี้ ก็จะได้รายงานไปยังคณะมนตรีความมั่นคงโดยฉับพลัน” มีข้อดีในแง่ที่เป็นการปกป้องคุ้มกันอำนาจอธิปไตยของประเทศในเขตสนธิสัญญา มิให้ถูกละเมิดโดยการที่องค์การ ส.ป.อ. อาจจะเข้าไปแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศเหล่านั้นโดยพลการได้ ถ้าผู้วิจารณ์จะได้อ่านหนังสืออย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะพบข้อพิจารณา นี้ ในหน้า ๒๐-๒๑ และหน้า ๖๙

แต่ในขณะที่เดียวกัน บทบัญญัติที่ ๔ วรรค ๑ นี้ ก็มีข้อเสียซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปก็คือ ทำให้้องค์การ ส.ป.อ. ไม่สามารถตอบโต้ การรุกรานของศัตรูอย่างกระหน่ำหนักหน่วงที่ทันใด อย่างเช่นหลักการ Attack-one-attack-another ขององค์การนาโต้ แม้ว่าจะมีข้อเสียดังกล่าว แต่สมาชิก ส.ป.อ. ก็มีได้รับเอาหลักการแบบนาโต้มาใช้ เพราะเหตุผลใดนั้นผู้เขียนได้อธิบายไว้แล้วในหน้า ๙-๑๐ ซึ่งผู้วิจารณ์คงมิได้อ่านพบ

หากว่าผู้วิจารณ์จะแยกการตีความบทบัญญัติที่ ๔ วรรค ๒ ออกจากวรรค ๑ แล้วจะพบว่า ข้อกำหนดในวรรค ๑ นั้น เกี่ยวข้องกับการรุกรานด้วยวิธีโจมตีด้วยกำลังอาวุธ แบบธรรมดา อย่าง เด็ดขาดโดยตรงเท่านั้น ส่วนข้อกำหนดในวรรค ๒ นั้น เกี่ยวข้องกับการโจมตีในลักษณะอื่นๆ ที่ นอกเหนือจากแบบแรก ซึ่งก็ให้หมายความถึงการโจมตี แบบสงครามกองโจร

ด้วยการตีความ วรรค ๑ และ ๒ รวมๆ กันเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจารณ์เกิดความสับสนคิดว่า ข้อพิจารณาของผู้เขียนเกี่ยวกับหลัก Attack-one-attack-another ว่า เกี่ยวข้องกับการตอบโต้ สงครามนอกแบบด้วย ซึ่งไม่เป็นเช่นนั้น ข้อเสนอของผู้เขียนเกี่ยวกับการปรับปรุงประสิทธิภาพของ ส.ป.อ. ในการต่อต้านการแทรกซึมบ่อนทำลายแบบสงครามกองโจรนั้น มีอธิบายไว้ในหน้า ๗๑-๗๒ ซึ่งผู้วิจารณ์ควรจะกลับไปอ่านดูใหม่

๔. การพิจารณาปัญหาแบบนอกเรื่อง ผิดเรื่องหรือผิดประเด็น

ลักษณะเช่นนี้ขอยกให้เป็นความสามารถของผู้วิจารณ์ ตัวอย่างเช่น

ก. ในขณะที่ผู้เขียนอธิบายในบทนำว่า เหตุผลหนึ่งที่ทำให้สหรัฐฯ ประารณจะจัดตั้ง พันธมิตรทางทหารก็เพราะความเกรงกลัวในเรื่องการขยายอิทธิพลของประเทศคอมมิวนิสต์ ซึ่งแสดง ออกจากการที่กลุ่มคอมมิวนิสต์สามารถยึดอำนาจบนแผ่นดินใหญ่จีน การที่รัฐบาลปักกิ่งให้ความสำคัญ สนับสนุนพวกเวียกมินห์ในอินโดจีน และเข้าแทรกแซงในสงครามเกาหลี

ในขณะที่เดียวกันนี้ ผู้วิจารณ์ก็ต้องการให้ผู้เขียนอธิบายความจำเป็นของจีนปักกิ่งในการ เข้าร่วมในสงครามเกาหลี เพื่อแสดงว่าผู้เขียนไม่ลำเอียงโดยการเสนอข้อเท็จจริงทั้ง ๒ ด้าน

ในเรื่องนี้ ผู้เขียนไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องอธิบายดังกล่าวเลย ในเมื่อมันไม่ได้ตรง ประเด็นกับเรื่องที่กำลังพิจารณากันอยู่ นั่นก็คือ การจัดตั้งพันธมิตรทางทหาร ไม่ใช่เรื่องบทบาท ของชาติต่าง ๆ ในสงครามเกาหลี

ผู้วิจารณ์น่าจะเข้าใจผิดว่า เหตุผลที่ผู้เขียนเสนอมานั้นเป็นความเชื่ออย่างจริงจังของ สหรัฐฯ ในทศวรรษ ๑๙๕๐ ตามทฤษฎีโคมิโน (ซึ่งจะเป็นหลักความเชื่อที่ถูกต้องหรือไม่ ก็ยังเป็น เรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ในหมู่นักวิชาการ) ดังนั้นการมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในทศวรรษ ๑๙๕๐ ตาม เหตุผลและบรรพชาภาศที่เป็นจริงในสมัยนั้น ผู้เขียนจึงไม่ถือว่าเป็นการแสดงออกของคนที่ไม่ “กลัว สงครามอุกการจนเกินงาม” ตามความคิดของผู้วิจารณ์

และก็เป็นที่น่าทึ่งนักแล้วว่า การเมืองระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสภาพสงคราม เป็นไปสู่สภาพการลดความตึงเครียดของสงครามเย็น (Detente) ซึ่งเริ่มในต้นทศวรรษ ๑๙๗๐

และก็ไม่มีการจะประกันได้ว่า ในอนาคตสภาพสงครามเย็นจะสิ้นสุดลงอย่างสันติหรือจะทวีความรุนแรงขึ้นไปอีก ดังนั้นการที่ผู้วิจารณ์จะหวังให้ผู้เขียนพิจารณาเหตุการณ์ในทศวรรษ ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ ตามสภาพการเมืองระหว่างประเทศในปัจจุบันนี้ ผู้เขียนจึงไม่เห็นด้วยและยินดีที่จะเป็นคนลำสมัย ที่มองการณ์ไกลดีกว่าจะเป็นคนทันสมัยบางประเภท

ข. ในขณะที่คุณเขียนบทความความเป็นไปไม่ได้ของการใช้ลัทธิมอนโรในเอเชียอาคเนย์ เพราะว่าไม่เป็นที่ยอมรับโดยมหาอำนาจ และรัฐบาลชาตินิยมในภูมิภาคนั้น ผู้วิจารณ์ต้องการทราบเรื่องการใช้ลัทธิมอนโรในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา เป็นต้น จริงอยู่ การพิจารณาปัญหาใดๆ อย่างกว้างขวางทุกแง่ทุกมุมนั้น เป็นสิ่งที่ดี แต่การนำเรื่องที่นอกประเด็นมาพิจารณาอยู่เรื่อย ๆ นั้น ย่อมเป็นการบดบังแก่นสารและจุดวัตถุประสงค์ (central idea) ของหนังสือ และทำให้ผู้อ่านหันเหไปจากจุดสำคัญของเรื่องได้โดยง่ายหนังสือแต่ละเล่มนั้นก็ย่อมมีความตั้งใจและแนวประสงค์ต่างกัน

๕. ความแตกต่างในวิธีการมองปัญหาต่าง ๆ และการไม่ยอมรับเหตุผลใด ๆ ซึ่งไม่ตรงกับเหตุผลของตนเอง

ตลอดบทวิจารณ์ อาจารย์ยกข้อเท็จจริงได้กำหนดวิธีการมองปัญหาและบทบาทขององค์การ ส.ป.อ.ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ในทำนองที่ว่าผู้เขียนวินิจฉัยและให้เหตุผลที่ต้นเงินจนเกินไป หรือยังคงอยู่ในโลกของทศวรรษ ๑๙๕๐ อยู่ แต่ผู้วิจารณ์เองมิได้ชี้แจงอย่างชัดเจนว่าตนมองปัญหาอย่างไร ด้วยเหตุผลประการใด อ่านจากบทวิจารณ์แล้วพอจะสรุปได้ว่า ผู้วิจารณ์ไม่เห็นในประโยชน์ทางทหารของ ส.ป.อ. เลย ไม่เชื่อว่า ส.ป.อ. จะสามารถช่วยเหลือประเทศไทย ในยามถูกรุกรานจากภายนอกหรือเผชิญกับปัญหาการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งนี้เพราะพิจารณาจากความล้มเหลวของ ส.ป.อ. ในกรณีลาวและกรณีอื่น ๆ ที่ผ่านมา และผู้วิจารณ์ก็คงต้องการให้ผู้เขียนเลิก “หลงเงอะงะอยู่กับสิ่งที่ ส.ป.อ. ได้พิสูจน์แล้วหลายครั้งว่าทำไม่ได้” สรุปแล้วผู้วิจารณ์มองปัญหาและบทบาทของ ส.ป.อ. ตามลักษณะที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบันซึ่งเห็นว่า ประเทศไทยไม่ควรจะยึดเหนี่ยวในสิ่งที่เปรียบเสมือนกับ “เรือที่กำลังจะจมอยู่กลางทะเล”

ผู้เขียนยอมรับว่าตนเองมองปัญหาในลักษณะที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ กล่าวคือมีความเห็นว่า ถ้าหากเป็นไปได้ ก็ยังต้องการให้มีการปรับปรุงองค์การ ส.ป.อ. ให้มีประสิทธิภาพในการรักษาความปลอดภัยมั่นคงของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งยังไม่มีสันติภาพและความสงบสุขอย่างแท้จริง หรืออย่างน้อยก็เฉพาะในประเทศสมาชิกที่อยู่ในภูมิภาคนี้ แทนที่จะล้มเลิกองค์การซึ่งนานาสมาชิกได้ลงทุนลงนามมากแล้ว ก็ควรจะปรับปรุงแก้ไขให้องค์การนี้ ได้กลับมาสร้าง

ประโยชน์อันอเนกประการอีก ความคิดเช่นนี้อาจจะเป็นการตั้งความหวังที่เลื่อนลอย เปรียบเสมือนลูกเรือที่พยายามจะนำเรือที่กำลังจะจมนี้ให้กลับเข้าสู่ฝั่ง เพื่อนำไปซ่อมแซมมิให้ใช้การได้อีกต่อไป

การที่ผู้วิจารณ์และผู้เขียนมีแนวคิดในหลักสำคัญที่ต่างกันถึงกล่าวนี้กระมังที่ทำให้ผู้วิจารณ์ไม่ยอมรับฟังเหตุผลของผู้เขียน เพราะที่ไม่ตรงกับเหตุผลของตนเอง ผู้วิจารณ์คิดว่านักวิชาการที่ไม่มีความเป็นกลางอย่างแท้จริงมักจะเชื่อว่าเหตุผลของตนเองถูกต้องกว่าเหตุผลของผู้อื่นเสมอไปหรือไม่ ?

หนังสือ "Thailand and SEATO" ย่อมมีข้อผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา เนื่องจากเป็นผลงานชิ้นแรกของผู้เขียน ซึ่งยังอ่อนหัดอยู่ คุณวุฒิ และประสบการณ์ทางด้านวิชาการ ผู้เขียนยอมรับในข้อบกพร่องบางประการอันเกิดจากการตรวจรู้หนังสือเล่มนี้อย่างไม่ถี่ถ้วนพอจึงเป็นผลทำให้ผู้วิจารณ์สรุปเอาว่าผู้เขียนขาดความเข้าใจในการเมืองไทยดีพอ เช่น

ก. ในเชิงอรรถ ที่ ๑๔ หน้า ๑๗ นั้น มีการตีพิมพ์การปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์เป็นปี ๑๙๔๖ ซึ่งแท้ที่จริงคือปี ๑๙๔๗ ในเรื่องนี้หากว่าผู้วิจารณ์จะได้ย้อนกลับไปดูข้อความที่เขียนเกี่ยวกับรัฐบาลของนายปรีดี ในหน้า ๖ แล้ว จะพบว่าผู้เขียนได้วงเล็บช่วงระยะเวลาการเป็นรัฐบาลอย่างชัดเจนคือ (๑๙๔๖-๑๙๔๗)

ข. ในเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๒๕ ซึ่งผู้เขียนอ้างถึงความสัมพันธ์ของการประหารชีวิตนักโทษ ๓ คน ในคดีลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๘ กับการพิสูจน์ว่ารัฐบาลไทยก็อาจจะใช้มาตรการรุนแรงเช่นนี้ ถึงพวกคอมมิวนิสต์นั้น ผู้เขียนได้อ้างอิงมาจากหนังสือ *Thailand and the United States* จริง ซึ่งอยู่ในหน้า ๑๑๒ แต่ในเชิงอรรถพิมพ์เป็น ๑๒ หากผู้วิจารณ์จะได้อ่านหนังสือ Darling เลขหน้า ๑๑๐ ไปอีกเพียงเล็กน้อยก็จะพบข้อความที่ว่า "The reasons for this harsh action have never been adequately explained nor has sufficient evidence been uncovered to implicate these three men in the death of the late king. It is not unlikely that the Thai militarists had these men executed to prove to the Americans that they too could be 'tough' on the 'Communists'."

ค. ผู้เขียนยอมรับผิดที่ใช้คำว่า common borders เพื่ออธิบายถึงการมีอาณาเขตใกล้เคียงกันระหว่างไทยกับลาว เวียดนามเหนือและไต้หวัน และเขมร เพราะ common borders นั้นหมายถึงการมีเส้นพรมแดนร่วมกันกับประเทศเวียดนาม มิใช่หมายความว่าพรมแดนใกล้เคียงกัน แต่ถ้าจะเล่นสำนวนกันจริง ๆ แล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่า อิทธิพลทางการเมืองนั้นไม่มีขอบเขตอะไรจะจำกัดหรือมีก็ได้ ในวงแคบก็อาจจะเห็นได้จากวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน

สรุป

โดยสรุปแล้ว บทวิจารณ์นี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า การอ่านหนังสือใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นหนังสือที่ง่ายหรือยากสักเพียงใด หากผู้อ่านขาดความเอาใจใส่ในการทำความเข้าใจ กับหนังสือและไม่มีคามตั้งใจ และไม่ใช้วิจารณ์ญาณแล้ว ย่อมจะไม่สามารถประโยชน์อะไรเลย ตรงกันข้ามจะทำให้ผู้อ่านนั้นมึนงงและเกิดทัศนคติที่ผิด ๆ อีกด้วย และการวิจารณ์โดยปราศจากความรู้อย่างลึกซึ้งจริงและปราศจากความรับผิดชอบแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายให้กับทั้งผู้เขียนและผู้วิจารณ์เอง

เช่นเดียวกับหนังสือของผู้เขียน บทวิจารณ์ของอาจารย์กอบแก้ว ก็ประกอบด้วยข้อความที่พิมพ์ผิดและมีการตกหล่นอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๑๕ ที่ ซึ่งก็อาจใช้เป็นข้อเตือนใจให้นักเขียนหนังสือ และบทความต่าง ๆ มีความระมัดระวังเรื่องการพิมพ์และการตรวจรูปฟ ข้อความให้ละเอียดถี่ถ้วน มิฉะนั้นจะเป็นผลให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจผิดได้ แต่ผู้เขียนจะไม่ขอยกตัวอย่างคำผิดเหล่านั้นและไม่มานั่งไต่ตรองให้เสียเวลามาก่อน ข้อผิดพลาดนั้นเป็นความผิดของผู้ส่งต้นฉบับ ผู้เรียงพิมพ์ ผู้ตรวจรูปฟ หรือผู้ใด ๆ เพราะการทำเช่นนั้นไม่ถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุด สำหรับจะใช้ตัดสินว่าบทความใดดีหรือเลว

ผู้เขียนมีความหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ในไม่ช้าคงจะมีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเมืองไทยและองค์การ ส.ป.อ. โดยเฉพาะอาจารย์ กอบแก้ว เพียร ได้ผลิตหนังสือทางค่านับขึ้นมาใหม่อันจะเป็นหนังสือที่เปรียบพร้อมไปด้วยเนื้อหาสาระที่ถูกต้อง เขียนอย่างใจเป็นกลาง มีลักษณะเลิศทางวิชาการ และจะสามารถใช้เป็นหนังสืออ้างอิงสำหรับนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย โปรดริบสร้างประโยชน์อย่างแท้จริงให้แก่วงวิชาการเมืองไทยเถิด

โครีน เฟื่องเกษม
คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์